

Energetska efikasnost

u asocijacijama
lokalnih samouprava
- EeMA

MAPA PUTA ZA OBLAST ODRŽIVOG KORIŠĆENJA ENERGIJE ZA ASOCIJACIJE
LOKALNIH SAMOUPRAVA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Deo 1

IZGRADIMO ZAJEDNO ENERGETSKI ODRŽIVE OPŠTINE U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Energetska efikasnost

u asocijacijama
lokalnih samouprava
– EeMA

MAPA PUTA ZA OBLAST ODRŽIVOG KORIŠĆENJA ENERGIJE ZA ASOCIJACIJE
LOKALNIH SAMOUPRAVA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Deo 1

IZGRADIMO ZAJEDNO ENERGETSKI ODRŽIVE OPŠTINE U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Urednice

Mr. Vesna Kolega, Dipl. Ing.
Mr. Dubravka Bošnjak, Dipl.Oec.

Autorka

Mr. Vesna Kolega, Dipl.Ing.

Asocijacije opština – partneri na Projektu EeMA

Zajednica opština Crne Gore

Koordinatorica projekta, Ivana Lačević, Dipl. Polit.

Zajednica jedinica lokalne samouprave Republike Makedonije

Koordinator projekta, Aleksandar Arsovski, Dipl. Ing.

Asocijacija Kosovskih opština

Koordinator projekta, Salvador Elmazi, Dipl. Ing.

Savez opština i gradova Federacije Bosne i Hercegovine

Koordinatorica projekta, Jelena Bašić, Dipl. Ing.

Savez opština i gradova Republike Srpske

Koordinator projekta, Predrag Pajić, Dipl. Oec.

Stalna konferencija gradova i opština - savez gradova i opština Srbije

Koordinator projekta, Mr.Sc. Aleksandar Popović

GIZ - ORF EE i ORF MMS Tim

M.Sc.Dubravka Bošnjak, Dipl.Oec. Menadžerka Projekta

Ilija Sazdovski, Dipl.Ing. Koordinator, Makedonia

Avni Sfishta, Dipl.Ing. Koordinator, Kosovo

Jasna Sekulović, Dipl.Bio. Menadžerka Projekta and Koordinatorica, Crna Gora

Sanela Veljkovski, Dipl.Ing. Koordinatorica, Srbija

Emina Durmo, M.A./LL.M., Savetnica za rodnu ravnopravnost

Izdavač

Stalna konferencija gradova i opština

– Savez gradova i opština Srbije

Makedonska 22, 11000 Beograd

Za izdavača

Đorđe Staničić, generalni sekretar SKGO

Grafički i tekst dizajn

Dario Pejčinović, student

Tamara Čolović, student

Štampa

Dosije studio, Beograd

www.dosije.rs

Tiraž: 150 primeraka

ISBN 978-86-88459-52-5

Upozorenje

Informacije, interpretacije i zaključci u ovoj brošuri predstavljaju mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

PREDGOVOR

Zemlje Jugoistočne Evrope u mnogim aspektima prolaze izazovnu tranziciju. Prema tome, logično je da vodeći cilj bude razvoj stabilnih i prosperitetnih društava, koja čine vitalni dio evropske porodice.

Energetska efikasnost čini opipljivim velike zahteve i izuzetne mogućnosti pojma tranzicija. Prilično neefikasno korišćenje energije u zemljama Jugoistočne Evrope proširiće raskorak između njih i ekonomski i socijalno uspešnih društava u Evropi. Usvajanje pristupa održivijeg korišćenja energije predstavljaće važan kamen temeljac u izgradnji prosperitetnog društva koje napreduje ka centralnom krugu evropske porodice.

Opštine imaju ključnu ulogu u procesu tranzicije ka prosperitetnim društvima. One predstavljaju lokalne zajednice na čijoj osnovi su izgrađene države. Istovremeno, energetska efikasnost je opipljiva lokalna tema: u objektima lokalnih uprava, u domovima porodica, u radu lokalnih preduzeća ili na ulicama opštine.

Sve veći broj opština Jugoistočne Evrope ima volju da krene putem ka održivoj energiji i da se uključi u pozitivnu tranziciju. Prema tome, ova tema postaje sve značajnija za njihove opštinske asocijacije: za razmenu iskustava njihovih članova i članica i za širenje dobrih pristupa koji se odmah mogu primeniti, kao i za zastupanje praktičnih ideja – kako poboljšati okvirne uslove za opštine u odnosu na nacionalne donosiocce politika i vlade.

Asocijacije lokalnih samouprava Jugoistočne Evrope su preko radne grupe NALAS-a za energetska efikasnost zatražile od GIZ-ovih Otvorenih regionalnih fondova za Jugoistočnu Evropu (ORF), „Modernizacija opštinskih službi“ i „Energetska efikasnost“, da ih podrže u jačanju njihove uloge u podsticanju održivog korišćenja energije. Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju Nemačke (BMZ), koje je finansiralo i pokrenulo projekat, i Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC) odobrili su ORF regionalni projekat „Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih samouprava“. U jesen 2014. godine, u okviru projekta započeta je realizacija četiri radna paketa o učenju među kolegama, pilot-projektima koji se mogu ponavljati, kapacitetima za političko lobiranje i o izradi mapa puta za asocijacije lokalnih samouprava o načinu preduzimanja radnji za provođenje aktivnosti u pravcu održivog korišćenja energije.

Ova Mapa puta je urađena u procesu konsultacija između uključenih asocijacija lokalnih samouprava iz Jugoistočne Evrope na regionalnom nivou. Urađena je na osnovu njihovih iskustava iz prethodnih aktivnosti i sadrži olakšice za njihove buduće misije.

Očekujemo da će se ova Mapa puta koristiti kao smernica za buduće angažovanje asocijacija lokalnih samouprava i opština. Dalje, nadamo se da će ona poslužiti kao dobra osnova za dalji dijalog i promišljanje relevantnih zainteresovanih strana u zemljama Jugoistočne Evrope u pogledu načina za razvoj njihovih struktura za uspešno sprovođenje politika održive energije u pravcu razvoja prosperitetnih društava.

Johannes Elle
GIZ ORF EE

Christophe di Marco
GIZ ORF MMS

UVOD

Regionalni projekat „Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih samouprava – EeMA“ podržava saradnju između asocijacija lokalnih samouprava sa područja Jugoistočne Evrope. Svi partneri su izrazili spremnost: za jačanje saradnje u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i za davanje doprinosa smanjenju potrošnje energije, povećanju energetske efikasnosti i smanjenju emisije CO₂.

Svrha regionalne saradnje je razmena znanja i iskustava u oblasti uvođenja mera za jačanje energetske efikasnosti i smanjenje emisije CO₂. Promocija i podizanje svesti javnosti o energetske efikasnosti i zajednički nastupi na regionalnim i međunarodnim događajima naglasiće ulogu asocijacija lokalnih samouprava. Prednost predstavlja promovisanje uloge asocijacija u oblasti energetske efikasnosti na lokalnom nivou kroz pružanje pomoći članovima i članicama – gradovima i opštinama.

Svrha Projekta je pružanje pomoći i podrške u osnivanju mreže i pružanje pomoći u sprovođenju mera koje su definisane konceptom projekta. Projekat se sprovodi kroz četiri radna paketa, koji obuhvataju:

- izradu mapa puta za izgradnju kapaciteta lokalnih samouprava za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija/politika u oblasti energetske efikasnosti; uspostavljanje mentorstva i učenja između ravnopravnih partnera (*peer to peer*) tj. između asocijacija lokalnih samouprava i opština koje učestvuju u planiranju ili sprovođenju lokalnih energetskih planova i ostalih planova i programa koji se tiču energetske efikasnosti i održivog korišćenja energije;
- razvoj pilot-projekata za opštine kroz podršku asocijacija lokalnih samouprava, uz primenu modela optimizacije troškova i
- podržavanje političkog dijaloga između asocijacija lokalnih samouprava i centralne vlasti.

Mape puta i strategije su vrlo često namenjene usmeravanju procesa u sprovođenju promena, koje zahtevaju podršku svih uključenih strana. Ova Mapa puta je posebna vrsta strateškog plana koji daje predlog aktivnosti koje asocijacije lokalnih samouprava u državama Jugoistočne Evrope mogu preduzeti u cilju proaktivnog pružanja podrške razvoju energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope kao i integrisanju načela rodne ravnopravnosti, kao tematske oblasti, u energetske efikasnost.

Konačni rezultat zajedničkog rada svih partnera na projektu je *Mapa puta za oblast održivog korišćenja energije za asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope*, koja je podeljena na dva dela. Prvi deo se fokusira na izazove, barijere i koristi u složenom procesu razvoja energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope. Drugi deo je u celosti posvećen preduslovima, uslovima i prednostima pristupanja Sporazumu gradonačelnika EU.

Želimo da zahvalimo svima koji su pružili aktivnu podršku i podatke za izradu mapa puta.

Vesna Kolega

Dubravka Bošnjak

SADRŽAJ

PREDGOVOR.....	3
UVOD.....	4
SADRŽAJ	5
SLIKE	6
SKRAĆENICE.....	7
VIZIJA I MISIJA MAPE PUTA	8
METODOLOGIJA MAPE PUTA	11
Deo I	11
Deo II	12
KORISTI OD ENERGETSKI ODRŽIVOG RAZVOJA U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJ EVROPI	13
BARIJERE I IZAZOVI U JAČANJU ENERGETSKI ODRŽIVOG RAZVOJA U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJ EVROPI	15
KRAATAK PREGLED STANJA U OBLASTI ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE	16
Pozitivne stvari	16
Manje pozitivne stvari.....	17
Najbolji načini za poboljšanje stanja u oblasti energetske efikasnosti	17
NAJBOLJI NAČINI ISPUNJAVANJA OBAVEZA IZ NACIONALNIH ZAKONA O ENERGETSKOJ EFIKASNOSTI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE.....	19
Makedonija.....	19
Kosovo	20
Crna Gora.....	21
Srbija.....	22
Bosna i Hercegovina	23
Federacija Bosne i Hercegovine.....	23
Republika Srpska.....	24
JAČANJE KAPACITETA.....	25
Jačanje kapaciteta asocijacije lokalnih samouprava.....	25
Jačanje kapaciteta lokalne samouprave.....	26
Jačanje kapaciteta državnih organa.....	28
KLJUČNA PODRŠKA I UČEŠĆE ZAINTERESOVANIH STRANA.....	30
KANALI KOMUNIKACIJE I KAMPANJE ZA PODIZANJE SVESTI JAVNOSTI.....	37
Energetski dani u opštinama u Jugoistočnoj Evropi	41
FINANSIJSKI INSTRUMENTI ZA RAZVOJ ENERGETSKI ODRŽIVE OPŠTINE.....	42
Dunavski transnacionalni programi	44
Jadransko–jonski transnacionalni programi	45
Mediterranski transnacionalni programi.....	45
FLAGSHIP (ZNAČAJNIJI) PROJEKTI ENERGETSKE EFIKASNOSTI U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJ EVROPI.....	46
RODNA RAVNOPRAVNOST U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE.....	51
NAJBOLJI NAČINI ZA RAZVOJ PAMETNE (SMART) OPŠTINE U JUGOISTOČNOJ EVROPI.....	54

SLIKE

SLIKA 1: Asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope	8
SLIKA2: Koristi od održive energije u opštinama u Jugoistočnoj Evropi	13
SLIKA 3: Nova radna mesta koja su otvorena kroz ulaganja u različite sektore energetike	14
SLIKA 4: Barijere za energetske održiv razvoj u zemljama Jugoistočne Evrope	15
SLIKA 5: Zainteresovane strane u procesu energetske održivog razvoja.....	16
SLIKA 6: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Makedoniji	19
SLIKA 7: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti na Kosovu.....	20
SLIKA 8: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Crnoj Gori	21
SLIKA 9: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Srbiji	22
SLIKA 10: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u FBiH.....	23
SLIKA 11: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Republici Srpskoj	24
SLIKA 12: Organizaciona struktura opštine	28
SLIKA 13: Kampanje za podizanje javne svesti u zemljama Jugoistočne Evrope.....	38
SLIKA14: Dostupni finansijski mehanizmi u EU	42
SLIKA 15: Pregled međunarodnih i nacionalnih mehanizama koji se koriste za realizaciju projekata energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope.....	43
SLIKA 16: Međunarodni finansijski instrumenti za razvoj energetske održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope.....	43
SLIKA 17: Dunavski transnacionalni programi	44
SLIKA 18: Jadransko-jonski transnacionalni programi.....	45
SLIKA 19: Mediteranski transnacionalni programi	45

SKRAĆENICE

AO – *Asocijacija opština*

JIE – *Jugoistočna Evropa*

EOO – *Energetski održiva opština*

RR – *Rodna ravnopravnost*

GM – *Integracija načela rodne ravnopravnosti*

EE – *Energetska efikasnost*

OEI – *Obnovljivi izvori energije*

gNEZ – *Gotovo nulta energetska zgrada*

SG – *Sporazum gradonačelnika¹*

OLS – *Organ lokalne samouprave*

SEAP – *Akcionni plan za održivu energiju*

LEEAP – *Lokalni akcionni plan energetske efikasnosti*

SUMP – *Plan održive urbane mobilnosti*

SED – *Energetski održiv razvoj*

SEA – *Ambasadori održive energije*

MEEAP – *Opštinski akcionni planovi energetske efikasnosti*

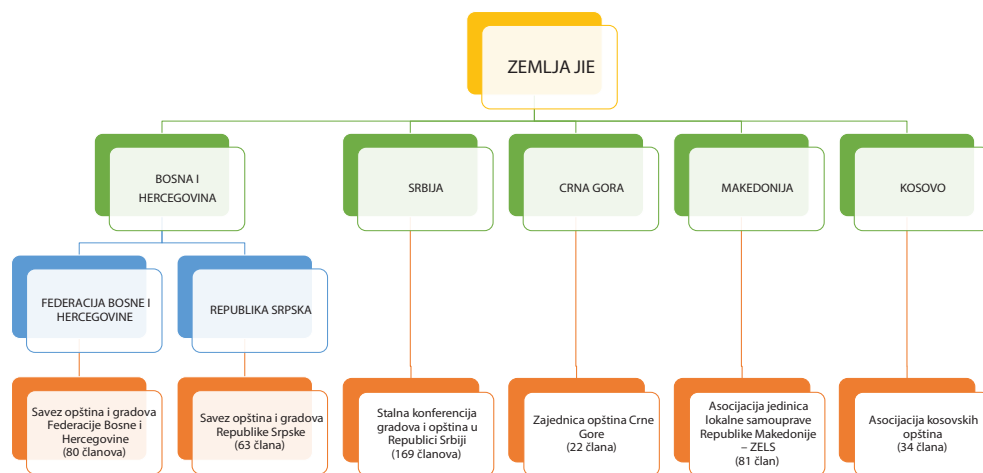
---

¹ Sporazum gradonačelnika je ambiciozna evropska inicijativa koja uključuje lokalne i regionalne vlasti koje se dobrovoljno obavezuju da će povećati energetske efikasnosti i korišćenje obnovljivih izvora energije na svojim područjima. Potpisnici Sporazuma planiraju da dostignu i premaše cilj Evropske unije o smanjenju ispuštanja CO₂ za 20% do 2020. godine. Nakon usvajanja paketa EU „Klima i energija“ 2008. godine, Evropska komisija je pokrenula inicijativu Sporazum gradonačelnika kako bi potvrdila i podržala napore koje lokalni organi ulažu u sprovođenje politika održive energije. Više informacija o inicijativi SG na www.covenantofmayors.eu.

VIZIJA I MISIJA MAPE PUTA

Mape puta postoje za sve vrste politika, tehnologija i procesa. Mape puta i strategije su pojmovi koji se koriste za opisivanje inicijativa, davanje smernica i pojašnjavanje. Mape puta se ponekad definišu kao „detaljan plan za usmeravanje napretka ka postizanju cilja” ili kao „set smernica, instrukcija, planova ili objašnjenja”, strategije se definiše kao „plan aktivnosti koje su osmišljene u svrhu postizanja konkretnog cilja” ili kao „plan, metoda ili serija manevara ili taktika za ostvarivanje konkretnog cilja ili rezultata”. Ove definicije ukazuju na mape puta i strategije kao na detaljne planove za ostvarivanje definisanih ciljeva. Mape puta i strategije, takođe, treba da usmeravaju sprovođenje promena, što zahteva podršku svih uključenih strana.

Ova Mapa puta je posebna vrsta strateškog plana koji utvrđuje predlog aktivnosti koje asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope (slika dole) mogu preduzeti u cilju proaktivnog podržavanja razvoja energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope, kao i u cilju integrisanja načela rodne ravnopravnosti, kao tematske oblasti, u energetska efikasnost.

SLIKA 1: Asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope

Vizija ove Mape puta je razvoj energetski održive lokalne uprave u zemljama Jugoistočne Evrope, uključujući primenu načela rodne ravnopravnosti (RR) kao pravog puta ka održivoj budućnosti.

Misija Mape puta je obezbeđivanje jasnijeg razumevanja lokalnog i regionalnog konteksta energetske efikasnosti, kao i uspešnih instrumenata za razvoj energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope na osnovu EE, OEI i zaštite životne sredine kao imperativa 21. veka. Dalje, može se naglasiti da rodna ravnopravnost predstavlja suštinski faktor za postizanje održive promene te, samim tim, predstavlja jednu od ključnih vrednosti na kojima počiva ova Mapa puta.

Najznačajniji ciljevi Mape puta odnose se na pružanje podrške asocijacijama lokalnih samouprava prilikom:

- razvoja energetske održivosti opština u zemljama Jugoistočne Evrope;
- izrade smernica za održivu energiju za njene članove, kao instrumenta za poboljšanje energetske efikasnosti u opštinama u zemljama Jugoistočne Evrope;
- pristupanja opština Jugoistočne Evrope Sporazumu gradonačelnika;
- jačanja njihovog kapaciteta u oblasti održive energije;
- promovisanja energetske efikasnosti kao ključne teme za razvoj opština;
- jačanja i razvoja njihove uloge u odnosu prema opštinama u zemljama Jugoistočne Evrope;
- jačanja znanja i praktičnog iskustva u oblasti održive energije;
- izrade Akcionog plana za održivo korišćenje energije (SEAP);
- sprovođenja energetskih projekata u opštinama;
- pružanja podrške njihovim članovima u ispunjavanju obaveza u skladu sa relevantnim zakonima i podzakonskim aktima u oblasti energetike u zemljama Jugoistočne Evrope;
- nalaženja finansijskih instrumenata za uspešnu realizaciju projekata održive energije u opštinama;
- pružanja šire podrške članovima u izradi, sprovođenju i praćenju lokalnih akcionih planova energetske efikasnosti, akcionih planova održive energije i drugih strateških planskih dokumenata, kao i podsticanja članova da pristupe Sporazumu gradonačelnika i da ispune obaveze koje proističu iz nacionalnih zakona o energetici;
- nalaženja najboljih načina za uključivanje opštinske administracije u proces usvajanja i promovisanja mera i projekata energetske efikasnosti;
- pružanja podrške jačanju kapaciteta opštinske administracije u pogledu prenošenja direktiva EU iz oblasti energetike u nacionalni zakonodavni okvir;
- omogućavanja opštinama da pripreme i sprovedu lokalne strateške dokumente i da povećaju stepen sprovođenja projekata/mera energetske efikasnosti na lokalnom nivou;
- pružanja podrške opštinama u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- davanja smernica koje opštine treba da prate u cilju poboljšanja energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope na osnovu načela rodne ravnopravnosti;
- predstavljanja gradonačelnicima i gradonačelnicama, kao i opštinskim administracijama u zemljama Jugoistočne Evrope najboljih načina energetskog razvoja opštine;
- pružanja pomoći gradonačelnicima i gradonačelnicama da utvrde pravi put za bavljenje pitanjima energetske efikasnosti i usklađivanja napora u pravcu postizanja nacionalnih ciljeva i ispunjavanja obaveza koja se odnosi na smanjenje potrošnje energije i emisije CO₂;
- razvoja uspešnog instrumenta za energetske održiv razvoj opština u zemljama Jugoistočne Evrope;
- podizanja javne svesti o značaju energetske održive opštine u zemljama Jugoistočne Evrope, uključujući aspekt rodne ravnopravnosti;

- motivisanja opštinske administracije orijentisane na rodnu ravnopravnost za budući energetska razvoj zasnovan na EE, OEI i zaštiti životne sredine;
- jačanja saradnje između asocijacija lokalnih samouprava i opština u zemljama Jugoistočne Evrope;
- jačanja učešća asocijacija lokalnih samouprava u procesima i aktivnostima u oblasti energetike na nacionalnom nivou;
- jačanja saradnje između asocijacija lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope;
- osnivanja asocijacija lokalnih samouprava kao ambasadora održive energije u zemljama Jugoistočne Evrope;
- dobijanja sistematske, dugoročne nacionalne/vladine podrške za energetska održive opštine u zemljama Jugoistočne Evrope;
- osnivanja asocijacija lokalnih samouprava kao katalizatora protoka informacija u oblasti energetike između nacionalne i lokalne vlasti;
- razmene najboljih praksi u oblasti energetike;
- nalaženja najboljih načina za ostvarivanje ciljeva rodne ravnopravnosti, prvenstveno u sektoru energetike, ali i u drugim sektorima života i rada ljudi.

METODOLOGIJA MAPE PUTA

Ova Mapa puta zasniva se na sledećim osnovnim načelima:

- pokrivanje dužeg vremenskog perioda, koji je dovoljno dug da se održiva promena utemelji i materijalizuje;
- potreban je visok nivo ambicije, dobra podrška vlade i društva, sa jasnim ciljevima;
- dobra analiza postojećeg stanja, mogućnosti, postojećih barijera;
- odnosi se na celi sektor i sva relevantna pitanja, podeljeno po podsektorima;
- identifikovanje finansijskih mehanizama za podršku energetski održivih opština;
- uzima u obzir promene u društvu, demografiju i stanje u oblasti energetike;
- integrisanje razvoja održive energije sa zdravstvom, bezbednošću, pristupom, udobnošću, otpadom i širim društvenim ciljevima;
- integrisanje načela rodne ravnopravnosti kao preduslova za razvoj održive energije u zemljama Jugoistočne Evrope;
- uključuje fleksibilno, kreativno razmišljanje koje izlazi iz okvira svega što je prethodno pokušano;
- uključuje jasne procese monitoringa i evaluacije;
- saradnja sa svim interesnim grupama u cilju postizanja uspeha.

U cilju kreativnog usklađivanja opštinskih potreba, a na osnovu stvarnog stanja u zemljama Jugoistočne Evrope, ova Mapa puta sadržaće sledeće delove:

Deo I

- Sažeta slika stanja u energetici u zemljama Jugoistočne Evrope: Bosna i Hercegovina (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska), Crna Gora, Kosovo, Makedonija i Srbija;
- najbolji način za poboljšanje stanja u energetici u zemljama Jugoistočne Evrope na osnovu aspekta rodne ravnopravnosti – uključivanjem rodne ravnopravnosti/integrisanjem načela rodne ravnopravnosti, kao tematske oblasti, u energetske efikasnost;
- analiza nacionalnih zakona o energetici u zemljama Jugoistočne Evrope i trenutnog stanja u opštinama u smislu njihove strukture i kapaciteta u oblasti EE, kao i faze izrade opštinskih dokumenata u oblasti energetike;
- najbolji načini za ispunjavanje obaveza iz nacionalnih zakona o energetici u zemljama Jugoistočne Evrope;
- najbolji načini za poboljšanje jačanja kapaciteta u asocijacijama lokalnih samouprava, na opštinskom i nacionalnom nivou, u zemljama Jugoistočne Evrope;
- identifikacija ključnih pristalica iz opština, državnih organa, medija, naučnih organizacija, industrijskog sektora, NVO i dr. u zemljama Jugoistočne Evrope;

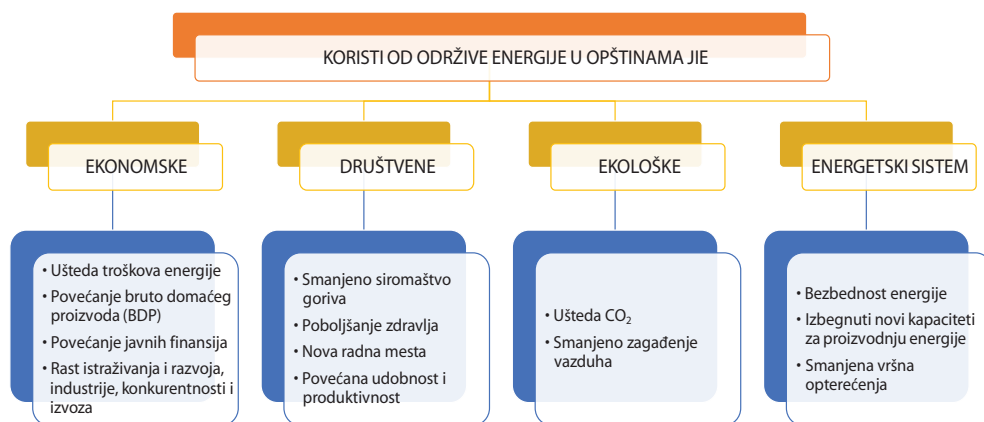
- kratak pregled učešća zainteresovanih strana i predlozi za poboljšanje njihovog učešća;
- kratak pregled kampanja za podizanje svesti javnosti i predloga za njihovo poboljšanje i predloga kako ih učiniti privlačnijim za različite ciljne grupe, uzimajući u obzir aspekt rodne ravnopravnosti/integrisanje načela rodne ravnopravnosti;
- kratak pregled najboljih kanala komunikacije za različite ciljne grupe, uzimajući u obzir aspekt rodne ravnopravnosti/integrisanje načela rodne ravnopravnosti;
- pregled dostupnih finansijskih mehanizama za projekte u oblasti energetike u zemljama Jugoistočne Evrope,
- najbolje prakse projekata u oblasti održive energije u opštinama zemalja Jugoistočne Evrope;
- najbolji načini da postanete SMART opština Jugoistočne Evrope;
- integrisanje načela rodne ravnopravnosti u sve aktivnosti opštine.

Deo II

- Iskoristite na najbolji način pristupanje Sporazumu gradonačelnika (SG).

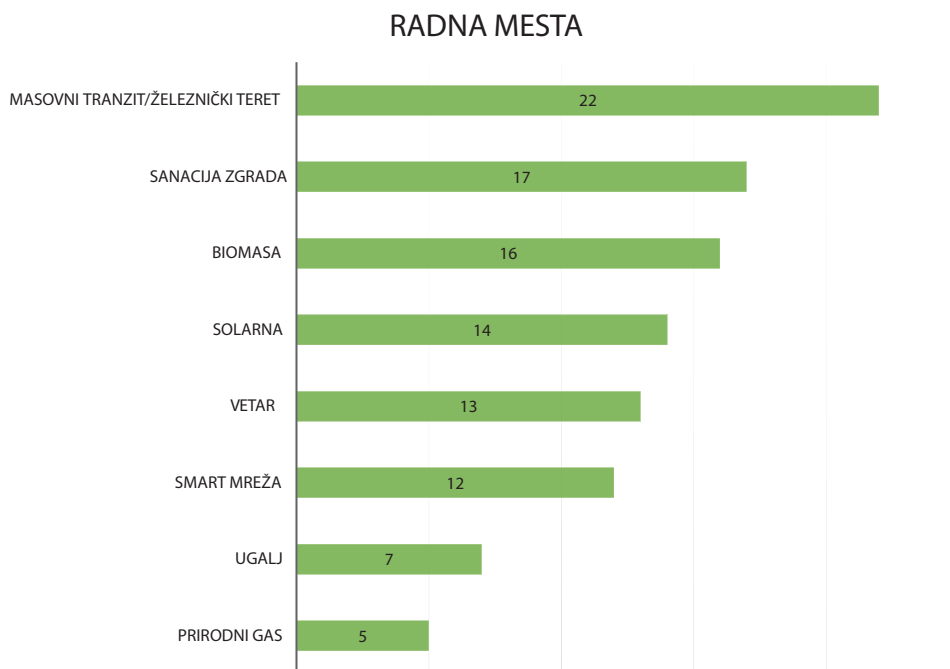
KORISTI OD ENERGETSKI ODRŽIVOG RAZVOJA U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Postoji širok spektar koristi koje se mogu ostvariti kao rezultat energetske održivosti u opštinama u Jugoistočnoj Evropi. Neke od njih su opipljive i mogu se kvantifikovati, dok su druge manje opipljive i može biti teško da im se dodeli novčana vrednost, kao što je socijalna kohezija i osećaj građanskog ponosa, koji proizilaze iz življenja u zelenoj, uspešnoj i održivoj opštini.

SLIKA 2: Koristi od održive energije u opštinama u Jugoistočnoj Evropi

Jednostavno rečeno, energetske održive opštine unapređuju zdravlje i bogatstvo svojih građana.

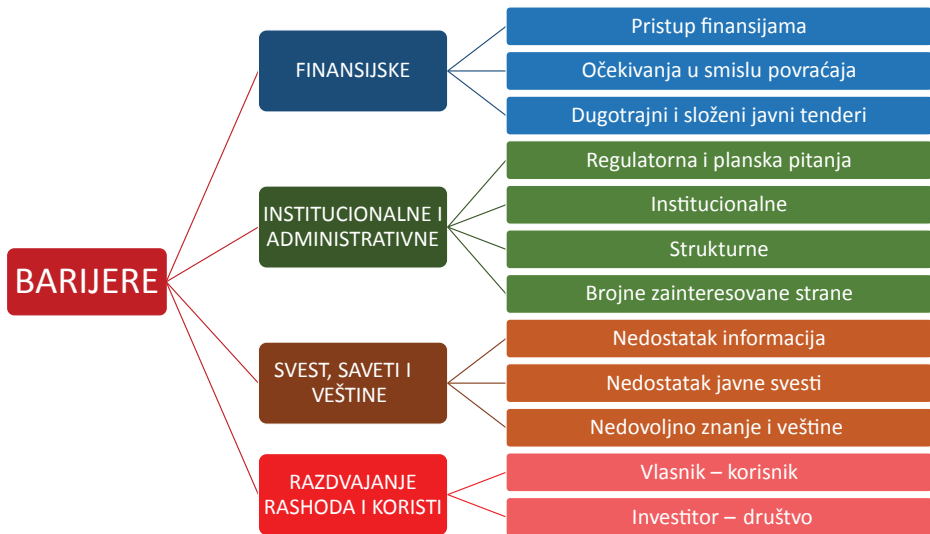

SLIKA 3: Nova radna mesta koja su otvorena kroz ulaganja u različite sektore energetike

BARIJERE I IZAZOVI U JAČANJU ENERGETSKI ODRŽIVOG RAZVOJA U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Zajedno sa koristima dolaze i barijere i izazovi za energetske održiv razvoj i od suštinskog značaja je da se izvrši ocena određenih barijera koje utiču na napredak u oblasti održive energije u zemljama Jugoistočne Evrope.

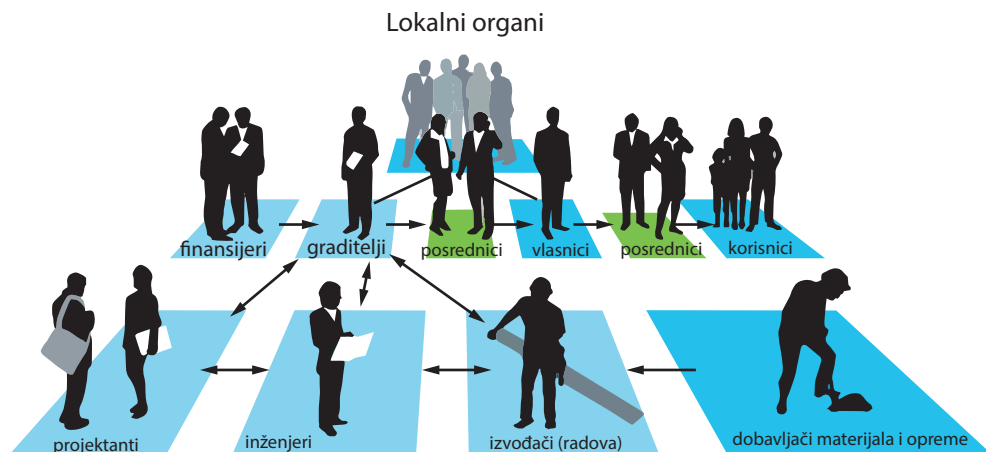

SLIKA 4: Barijere za energetske održiv razvoj u zemljama Jugoistočne Evrope

Aktivnosti usmerene na prevazilaženje ovih barijera trebalo bi da budu namenski osmišljene za različite zainteresovane strane. Shodno tome, kombinacija politika treba da obuhvati spektar mera koje se, zajedno, tiču svih zainteresovanih strana (asocijacije lokalnih samouprava, opštinske administracije, organi lokalne vlasti, državne institucije, investitori, vlasnici, građevinci itd.).

Jedna od zaista važnih barijera je neadekvatno jačanje kapaciteta, kao i istinski nepovoljno stanje u oblasti rodne ravnopravnosti na svim nivoima, uključujući:

- nedostatak kampanja za podizanje svesti javnosti;
- nedostatak podataka razloženih po rodu;
- nedostatak rodno odgovornog budžetiranja.

SLIKA 5: Zainteresovane strane u procesu energetske održivosti razvoja

KRATAK PREGLED STANJA U OBLASTI ENERGETSKE EFIKASNOSTI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE²

Pozitivne stvari

U pogledu trenutnog stanja u oblasti energetike u zemljama Jugoistočne Evrope, pozitivne i afirmativne stvari su:

- kao potpisnice Energetske zajednice, zemlje Jugoistočne Evrope su u obavezi da usaglase svoje zakonodavstvo sa relevantnim zakonodavstvom EU;
- raspoloživi obnovljivi izvori energije;
- nastavak uspešnih reformi sektora energetike u zemljama Jugoistočne Evrope;
- nacionalni zakoni i strategije u oblasti energetike su usvojeni u većini zemalja Jugoistočne Evrope;
- dostupni su međunarodni finansijski mehanizmi;
- 27 opština je potpisalo Sporazum gradonačelnika i uradilo SEAP;
- 16 opština na Kosovu je usvojilo opštinske akcione planove energetske efikasnosti (MEEAP);
- ušteda energije je postala najveći državni prioritet u Makedoniji;
- građevinske dozvole zahtevaju Elaborat o energetskej efikasnosti u Makedoniji;
- nekoliko inicijativa za uspostavljanje on-lajn informacionih sistema za potrošnju energije u javnom sektoru;
- lokalni energetske planovi usvojeni su kroz saradnju u okviru raznih programa.

² Zaključci o stanju u oblasti energetike uglavnom su se zasnivali na brojnim radionicama sa organima lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope, u organizaciji GLZ.

Manje pozitivne stvari

Manje pozitivne stvari u vezi sa energetske održivim razvojem i trenutnim stanjem u oblasti energetike u zemljama Jugoistočne Evrope su:

- nacionalni zakoni u oblasti energetike ne sprovode se u potpunosti, a primena je na prilično niskom nivou;
- zakonski akti u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije su usvojeni kroz brzo sprovedene postupke, a često nije traženo mišljenje od svih zainteresovanih strana, što doprinosi problemima u njihovoj primeni;
- nedostatak regionalnih i lokalnih agencija za energetiku u zemljama Jugoistočne Evrope;
- česte izmene zakonskih akata;
- opštinski organi nisu upoznati sa temama energetske efikasnosti i dugoročnom profitabilnošću ulaganja u sprovođenje mera energetske efikasnosti;
- nedovoljna javna svest o značaju mera energetske efikasnosti;
- podzakonski akti u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije ne postoje u svim zemljama Jugoistočne Evrope;
- nedostatak finansijskih resursa za sprovođenje SEAP-a;
- kašnjenja u izgradnji novih kapaciteta za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije;
- nedostupnost i sumnjiva pouzdanost podataka o energiji na svim nivoima predstavlja jaku prepreku intenziviranju realizacije projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- nerealne, socijalno orijentisane cene energije rezultiraju dugim periodom otplate projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- slabi kapaciteti u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u jedinicama lokalne samouprave;
- mali broj žena – eksperata u sektoru energetike u zemljama Jugoistočne Evrope;
- nedostatak žena na radnim mestima na svim nivoima na kojima se donose odluke.

Najbolji načini za poboljšanje stanja u oblasti energetske efikasnosti

Najbolji načini za poboljšanje stanja u oblasti energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope su:

- promovisanje koristi od sprovođenja mera energetske efikasnosti;
- obezbeđivanje povoljnog poslovnog okruženja za ulaganje u obnovljive izvore energije i mere energetske efikasnosti, osnivanje regionalnih i lokalnih agencija za energetiku u zemljama Jugoistočne Evrope;
- podrška planiranim ulaganjima u elektrane na obnovljive izvore energije;
- bolja iskorišćenost potencijala solarne energije u svim zemljama Jugoistočne Evrope;

- razvoj šire saradnje sa međunarodnim organizacijama, bankama i donatorima i poslovnim sektorom u oblasti obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti;
- podsticanje ulaganja u sektore energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- pružanje finansijske i logističke podrške opštinama za realizaciju projekata obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti;
- pružanje podrške jačanju kapaciteta u vezi sa integrisanjem načela rodne ravnopravnosti kao tematske oblasti u energetska efikasnost;
- podizanje svesti svih zainteresovanih strana (opštinske administracije, državne administracije, NVO, građana itd.) o značaju energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i rodne ravnopravnosti za održivi razvoj zemalja Jugoistočne Evrope;
- uspešno prenošenje direktiva EU iz oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u nacionalno zakonodavstvo zemalja Jugoistočne Evrope;
- izgradnja novih kapaciteta za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije;
- maksimalno korišćenje tehnički i finansijski izvodljivih projekata obnovljivih izvora energije i energetske efikasnosti;
- nastavak reformi sektora energetike na efikasniji način;
- osnivanje fondova i uspešan rad fondova energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope;
- identifikovanje raspoloživih finansijskih instrumenata za razvoj održive energije u zemljama Jugoistočne Evrope;
- uvođenje i sprovođenje rodno odgovornog budžetiranja (ROB);
- podsticanje saradnje opština sa NVO koje su aktivne u sprovođenju energetske efikasnosti, prava žena i rodno relevantnih projekata;
- jačanje sistemskog kapaciteta asocijacija lokalnih samouprava, opštinske administracije i državnih organa;
- kontinuirane obrazovne aktivnosti i aktivnosti podizanja svesti, sa fokusom na ciljevima integrisanja načela rodne ravnopravnosti;
- promovisanje javnog prevoza kao energetski najodrživijeg načina prevoza, kroz primere koristi koje u tom pogledu proističu iz integrisanja načela rodne ravnopravnosti;
- pristupanje Sporazumu gradonačelnika.

NAJBOLJI NAČINI ISPUNJAVANJA OBAVEZA IZ NACIONALNIH ZAKONA O ENERGETSKOJ EFIKASNOSTI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Generalno, sve zemlje Jugoistočne Evrope usvojile su zakone o energetskej efikasnosti, ali primena i nedostatak podzakonskih akata predstavljaju najveće probleme za uspešan razvoj energetskej održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope.

U daljem tekstu navedene su zvanične internet stranice sa najznačajnijim zakonskim aktima u oblasti energetskej efikasnosti i relevantni dijagram za svaku zemlju Jugoistočne Evrope.

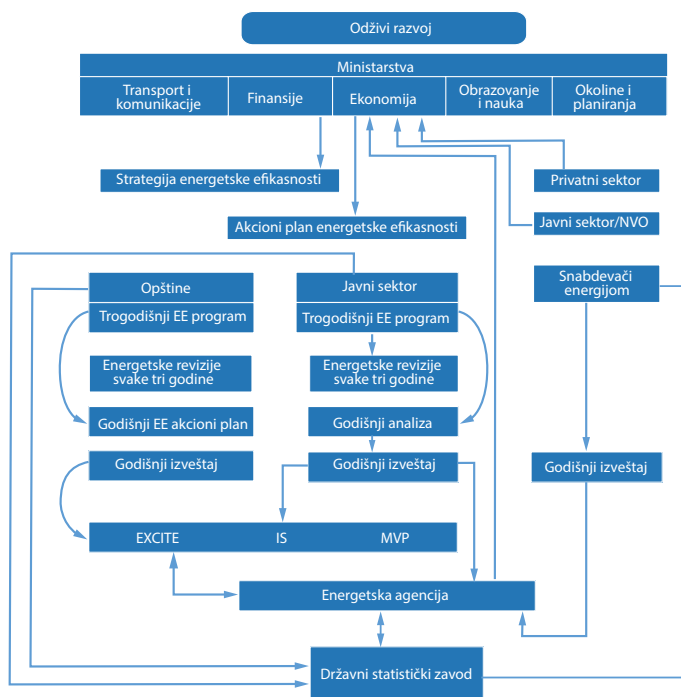
Makedonija

<http://www.economy.gov.mk/regulativa/zakoni/index.1.html>

<http://www.ceprosard.org.mk/EN/Dokumenti.aspx>

<http://www.energetskaefikasnost.mf.edu.mk/>

<https://www.energycommunity.org/portal/page>

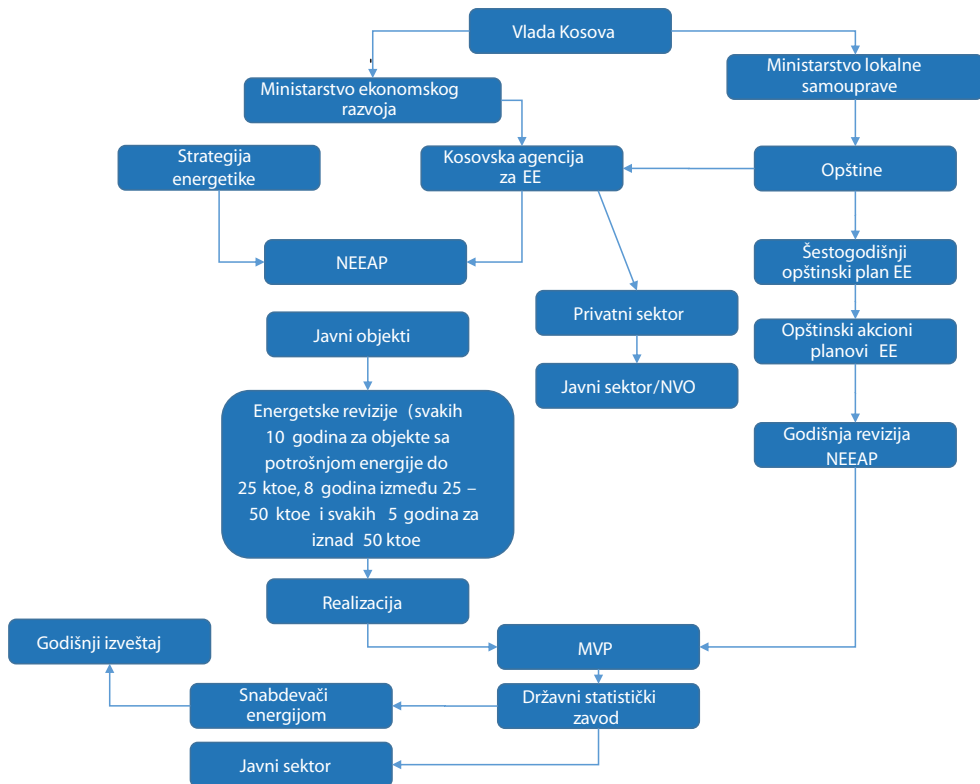

SLIKA 6: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetskej efikasnosti u Makedoniji³

3 Protok informacija između lokalnog i centralnog nivoa u oblasti energetskej efikasnosti u Republici Makedoniji, GIZ.

Kosovo

www.kuvendikosoves

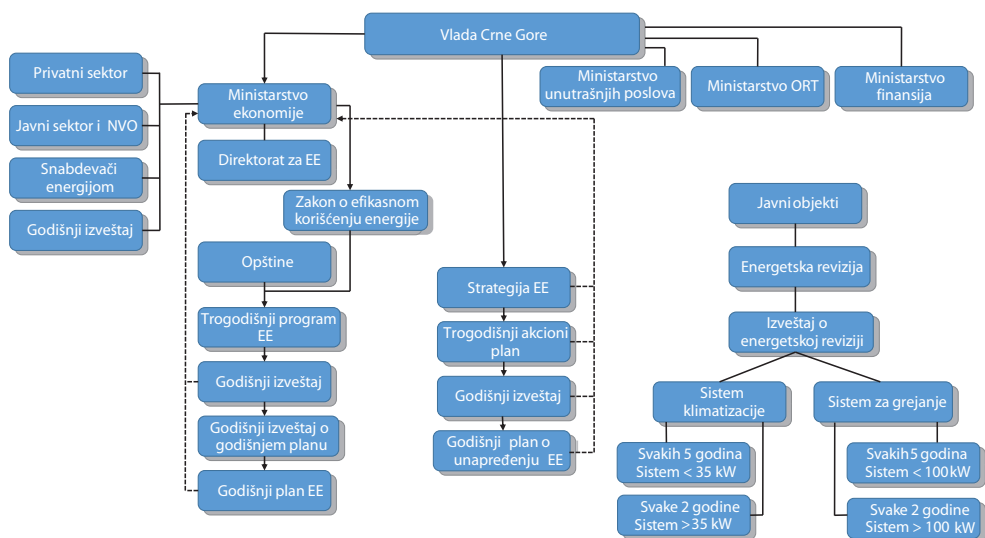

SLIKA 7: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti na Kosovu

Crna Gora

www.energetska-efikasnost.me

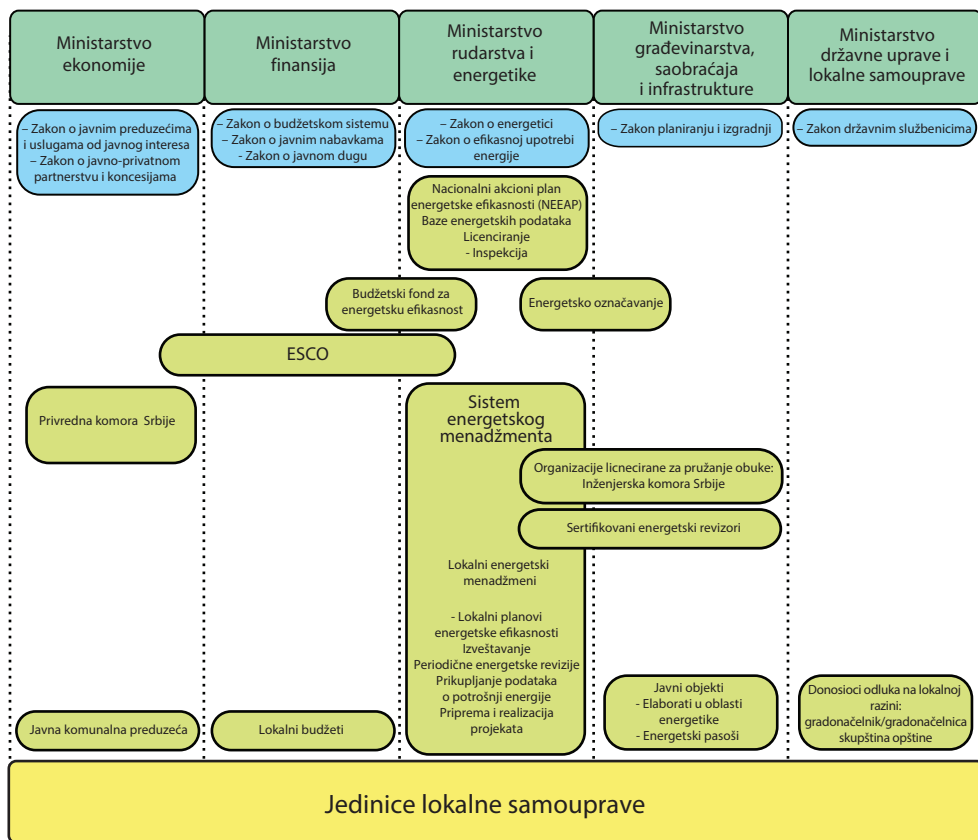
<http://www.oie-res.me/>

SLIKA 8: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Crnoj Gori

Srbija

<http://www.mre.gov.rs/latinica/dokumenta-efikasnost-izvori.php>

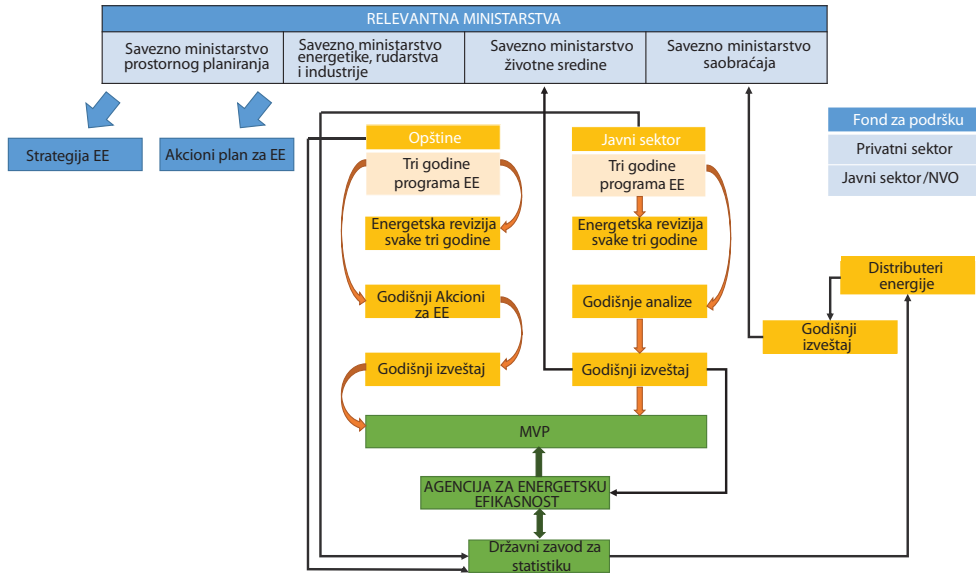
SLIKA 9: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Srbiji

Bosna i Hercegovina

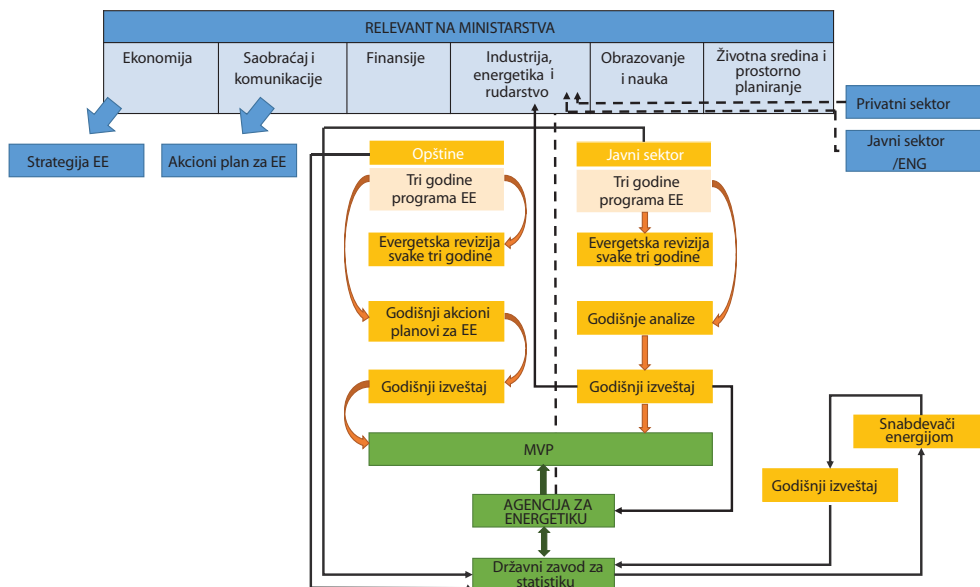
Federacija Bosne i Hercegovine

<http://www.sogfbih.ba/index.php?lang=ba&sel=242>

SLIKA 10: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u FBiH

<http://ekofondrs.org/>

SLIKA 11: Dijagram o zakonskim obavezama u oblasti energetske efikasnosti u Republici Srpskoj

Može se zaključiti da je zakonski okvir u oblasti energetske efikasnosti uspešno uspostavljen u svim zemljama Jugoistočne Evrope, ali i dalje nedostaju podzakonski akti i procedure primene.

JAČANJE KAPCITETA

Jedan od najznačajnijih preduslova za razvoj energetske održivosti opština u zemljama Jugoistočne Evrope je jačanje kapaciteta na tri različita nivoa:

- asocijacije lokalnih samouprava;
- lokalne samouprave;
- državni organi.

Jačanje kapaciteta asocijacije lokalnih samouprava

Drugi važan preduslov je uspostavljanje konceptualnog okvira uprave na više nivoa sa ciljem unapređivanja odnosa između opština, regiona i nacionalnih vlada u pravcu poboljšanja energetske održivosti razvoja.

Najznačajniji zadatak asocijacije lokalnih samouprava u vezi sa razvojem energetske održivosti opština u zemljama Jugoistočne Evrope je pružanje kontinuirane organizacione i tehničke pomoći regionalnim i opštinskim upravama. Može se reći da savremena, energetske orijentisana asocijacija lokalnih samouprava može biti neka vrsta konsultantske kuće koja ima odgovor na svako pitanje organa lokalne samouprave i koja može rešiti svaki konkretan problem u oblasti energetike i dati smernice u veoma kratkom roku. U stvari, ako ne postoje regionalne i lokalne agencije za energetiku u zemljama Jugoistočne Evrope, asocijacija lokalnih samouprava bi trebalo da privremeno i delimično preuzme njihove uloge, ali se može naglasiti da je to veoma težak zadatak koji zahteva jačanje zakonodavnog, tehničkog i finansijskog kapaciteta.

U cilju pružanja podrške opštinama da se razvijaju na načelima održive energije i da ispune obaveze koje proističu iz novih zakonskih akata u oblasti energetike, obim delovanja asocijacije lokalnih samouprava treba da obuhvata sledeće oblasti:

- informisanje, savetovanje i edukacija o održivom upravljanju energijom na opštinskom nivou, uključujući aspekt rodne ravnopravnosti;
- stručna podrška za identifikovanje, pokretanje, realizaciju i kontrolu opštinskih projekata u oblasti energetike;
- stručna podrška za energetske održivo planiranje u opštinama;
- podrška za obezbeđivanje nacionalnih i međunarodnih finansijskih mehanizama za realizaciju projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije.

Prvi korak ka uspostavljanju energetske sposobne asocijacije lokalnih samouprava u Jugoistočnoj Evropi je obuka u cilju edukacije njenih službenika, kojom treba obuhvatiti oblasti iz donje tabele. Obuke treba da organizuju iskusni eksperti za različite oblasti.

TABELA 1: Tematske jedinice za edukaciju asocijacije lokalnih samouprava

TEMATSKJE JEDINICE	ZADACI
1. RELEVANTNO ZAKONODAVSTVO U OBLASTI ENERGETIKE	ZAKONODAVSTVO EU U OBLASTI ENERGETIKE
	NACIONALNO ZAKONODAVSTVO U OBLASTI ENERGETIKE
	OPŠTINSKA DOKUMENTA I AKTA U OBLASTI ENERGETIKE
	OPŠTINSKE OBAVEZE U SKLADU SA VAŽEĆIM ZAKONSKIM AKTIMA
2. PLANIRANJE ODRŽIVOG KORIŠĆENJA ENERGIJE	METODOLOGIJA TROGODIŠNJEG PROGRAMA ENERGETSKE EFIKASNOSTI
	METODOLOGIJA GODIŠNJEG PLANA ENERGETSKE EFIKASNOSTI
	SEAP METODOLOGIJA
3. ENERGETSKI AUDITI (PREGLEDI) I SERTIFIKACIJA	METODOLOGIJA U SKLADU SA NACIONALNIM ZAKONODAVSTVOM
4. MEĐUNARODNI FONDOVI I PROGRAMI – ORGANIZACIJA, REGISTRACIJA I IZVEŠTAVANJE	Programi EK: Sedmi okvirni program, Horizont 2020, COSME itd.
	GIZ, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju, Svetska banka, GEF, UNDP, USAID, IEA, UNIDO itd.
	Programi tehničke pomoći (IEE MLEI, ELENA, EEE-F)
	Transnacionalni programi
	PROGRAMI PREKOGRANIČNE SARADNJE
5. MEĐUNARODNA MREŽA I ORGANIZACIJE	Sporazum gradonačelnika
	ICLEI, EUROCITIES, FEDARENE itd.
6. RODNA RAVNOPRAVNOST/INTEGRISANJE NAČELA RODNE RAVNOPRAVNOSTI	RODNA RAVNOPRAVNOST U SEKTORU ENERGETIKE: NAJBOLJA PRAKSA, CILJEVI, METODOLOGIJE

Jačanje kapaciteta lokalne samouprave

Razvoj energetske održive opštine zahteva snažnu, energetske orijentisanu opštinsku administraciju, zasnovanu na efikasnoj organizacionoj strukturi, koju čine multidisciplinarni eksperti.

U skladu sa brojem stanovnika i, samim tim, brojem opštinskih službenika, treba formirati Odeljenje za energetiku ili imenovati energetskog menadžera, uzimajući u obzir aspekt rodne ravnopravnosti.

Glavni ciljevi opštinskog Odeljenja za energetiku, uključujući i aspekt rodne ravnopravnosti, treba da budu:

- energetski razvoj opštine na načelima održivosti u svim sektorima potrošnje energije;
- ekonomski razvoj opštine kroz poboljšanje energetske efikasnosti u svim sektorima potrošnje energije i realizacija projekata u oblasti energetike u opštini;
- energetski razvoj zasnovan na sigurnosti i diversifikaciji snabdevanja opštine energijom;
- značajno smanjenje potrošnje energije i povezane emisije CO₂;
- ekonomski razvoj opštine kroz veće ulaganje u energetske efikasnost, obnovljivu energiju i održive građevinske projekte;
- značajno povećanje udela energije proizvedene iz obnovljivih izvora;
- uspešna transformacija opštine u ekološki održivu opštinu.

Veoma dobra ideja za opštine koje broje od 50.000 stanovnika je formiranje savetodavnog stručnog tela (treba obezbediti zastupljenost oba pola u stručnom telu; najmanje 40% generalno nedovoljno zastupljenog pola) od istaknutih predstavnika naučnih i obrazovnih institucija u oblasti:

- planiranja energije;
- arhitekture, građevinarstva i prostornog planiranja;
- saobraćajne i komunalne infrastrukture.

SLIKA 12: Organizaciona struktura opštine

Jačanje kapaciteta državnih organa

Jačanje kapaciteta državnih organa treba usmeriti na upravljanje na više nivoa kao jedan od najznačajnijih pokretača održivog razvoja na svim nivoima vlasti. Organi lokalne samouprave sve više pokreću aktivnosti na polju održive energije, ali su ove inicijative odvojene od nacionalnih političkih okvira. Na taj način ograničeni su resursi koji su na raspolaganju organima lokalne samouprave za pružanje podrške održivom energetsom razvoju. Rešenje je pristup upravljanja na više nivoa kao okvira za istraživanje veza između nacionalnih, regionalnih i lokalnih politika i jačanja upravljanja na više nivoa u cilju delotvornijeg rešavanja problema energije i zaštite životne sredine. Okvir upravljanja na više nivoa zahteva sužavanje ili otklanjanje političkih nedostataka između nivoa upravljanja kroz usvajanje instrumenata vertikalne i horizontalne saradnje. Vertikalna dimenzija upravljanja na više nivoa podrazumeva da nacionalne vlade (centralna vlast) ne mogu delotvorno sprovesti strategije energetike bez tesne saradnje sa regionalnim i lokalnim vlastima, kao nosiocima promene. Pristup upravljanja na više nivoa takođe prepoznaje da je delovanje organa lokalne uprave u oblastima koje se tiču klimatskih promena često „ugneždeno“ u zakonskom i institucionalnom okviru na višem nivou. Postoji dvosmerni odnos između lokalnih i nacionalnih aktivnosti u vezi sa klimatskim promenama, s obzirom na to da jedna može osnažiti ili ograničiti onu drugu.

Horizontalna dimenzija upravljanja na više nivoa prepoznaje mogućnost za učenje, prenos informacija i saradnju između opština ili regiona i centralne vlasti. Aktivnosti horizontalnog upravljanja mogu dati poslovnim, istraživačkim i ekološkim nevladinim organizacijama značajan uticaj u procesu političkog dijaloga. Horizontalna dimenzija upravljanja na više nivoa takođe je povezana sa poboljšanjem koordinacije na nivou nacionalnih resornih ministarstava u cilju realizacije tematskih programa, npr. programi koji su potrebni u mnogim politikama održive energije. Horizontalni odnosi na podnacionalnom nivou mogu postojati i u formi nacionalnih i transnacionalnih mreža i koalicija⁴.

Treba naglasiti da pristup upravljanja na više nivoa u zemljama Jugoistočne Evrope predstavlja težak i složen zadatak, čije postizanje sigurno neće biti lako. Brojne lokalne samouprave u Jugoistočnoj Evropi ne poseduju stručne, administrativne i finansijske resurse za planiranje i sprovođenje mera energetske efikasnosti ili projekata obnovljive energije, a šeme podrške na nacionalnom nivou su nerazvijene ili nisu dovoljne, pa bi ti organi lokalne samouprave trebalo da ojačaju svoje kapacitete za razvoj energetske održive opštine. Slična je situacija i za primenu mera rodne ravnopravnosti/integrisanje načela rodne ravnopravnosti. Energetska tranzicija obuhvata preusmeravanje politike sa potražnje na ponudu i prelaz sa centralizovane na distribuiranu proizvodnju iz obnovljivih izvora energije, značajno povećanje ukupne energetske efikasnosti, ali i, u širem smislu, demokratizaciju energije. To se odnosi na vetroelektrane, solarne parkove koji mogu uključiti vlasništvo mnogih građana ili opštinska komunalna preduzeća, koja građanima mogu doneti direktne koristi u finansijskom smislu ili kroz stvaranje vrednosti na lokalnom nivou, čime se smanjuje odliv kapitala iz nekog regiona ili lokalne zajednice⁵.

---

4 Corfe-Morlot, Jan et al: Gradovi, klimatske promene i upravljanje na više nivoa, OECD, radni dokumenti o životnoj sredini, br. 14, 2009.

5 Julije Domac et al: Energetska tranzicija lokalnih samouprava Jugoistočne Evrope, GIZ, 2014.

KLJUČNA PODRŠKA I UČEŠĆE ZAINTERESOVANIH STRANA

Uspeh ove Mape puta zavisi u velikoj meri od koordinirane posvećenosti širokog tela zainteresovanih strana koje su odgovorne za njeno sprovođenje, a koja izlazi daleko izvan okvira tradicionalne energetske zajednice. Da bi se obezbedilo da zainteresovane strane preuzmu neophodne obaveze, važno je da na početku razumeju svoje uloge i mogućnosti.

Pritom, može biti korisno da se razmotri ili proveri taj pristup u odnosu na sledeća načela:

- **inkluzivnost** – uz učešće organa lokalne samouprave, nacionalnih organa, industrije, građevinskog sektora, dobavljača, akademske zajednice itd.;
- **kolaborativnost** – u korišćenju kolektivne ekspertize svih strana za definisanje ciljeva i metoda;
- **izgradnja konsenzusa** – nastojanje da se postigne zajedničko razumevanje i konsenzus po pitanju Mape puta i posvećenost radu na njenom sprovođenju;
- **naprednost** – u pogledu stalnog partnerstva i umrežavanja zainteresovanih strana;
- **rodna ravnopravnost/integrisanje načela rodne ravnopravnosti** – značajna načela kojih partneri treba da se pridržavaju.

Ključne zainteresovane strane u zemljama Jugoistočne Evrope mogu se grupisati u dve najznačajnije kategorije:

- uticajne međunarodne zainteresovane strane,
- nacionalne zainteresovane strane – detaljno mapiranje zainteresovanih strana za svaku zemlju Jugoistočne Evrope.

Neke od najuticajnijih međunarodnih zainteresovanih strana koje mogu podržati energetske održiv razvoj opština Jugoistočne Evrope i pomoći u ostvarivanju ciljeva ove Mape puta su:

- Nemačko društvo za međunarodnu saradnju (GIZ): Otvoreni regionalni fondovi za Jugoistočnu Evropu⁶;
- Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC);
- NALAS – Mreža asocijacija lokalnih vlasti Jugoistočne Evrope⁷;
- Generalni direktorat Evropske komisije za životnu sredinu;
- Generalni direktorat Evropske komisije za energetiku⁸;
- međunarodne finansijske institucije: WBIF, EBRD, KfW, Svetska banka/MFK itd.;
- ESDN – Evropska mreža za održivi razvoj⁹;
- SEE.NET – Mreža Jugoistočne Evrope za energetiku i saobraćaj¹⁰;

6 Više informacija na www.giz.de

7 Više informacija na www.nalas.eu

8 Više informacija na http://ec.europa.eu/dgs/energy/index_en.htm

9 Više informacija na: <http://www.sd-network.eu>

10 SEE NET je pokrenut i kreiran u okviru projekta koji finansira EK „Umrežavanje i jačanje kapaciteta ekoloških NVO u cilju povećanja energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u zapadnom Balkanu“, kojim koordiniraju regionalni partneri Zelena akcija – FoE Hrvatska, Centar za životnu sredinu, Bosna i Hercegovina i Front 21/42, Makedonija; više informacija na: <http://www.see-net.net>

- Evropska federacija agencija i regiona za energetiku i životnu sredinu – FEDARENE¹¹;
- Evropska asocijacija lokalnih samouprava u energetske tranziciji – energetske gradovi – ENERGY CITIES¹²;
- Savet evropskih opština i regiona – CEMR¹³;
- Mreža najvećih evropskih gradova: EUROCITIES¹⁴;
- Mreža evropskih glavnih gradova i regija – METREX¹⁵;
- Kampanja za održive gradove i oblasti – ESCT kampanja¹⁶;
- Liderska grupa za klimu u gradovima: C40¹⁷;
- Lokalne samouprave za održivost: ICLEI¹⁸;
- Razvojni program Ujedinjenih nacija – UNDP¹⁹;
- SIDA – Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju²⁰.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH – Kao preduzeće u saveznom vlasništvu, GIZ (Nemačko društvo za međunarodnu saradnju) pruža podršku Vladi Nemačke u ostvarivanju njenih ciljeva na polju međunarodne saradnje za održivi razvoj. GIZ-ov Otvoreni regionalni fond za Jugoistočnu Evropu – energetska efikasnost (ORF EE) podržava regionalnu saradnju između zainteresovanih strana, koje imaju kapacitet da vode procese reforme u sektoru energetike i na taj način doprinesu ostvarivanju nacionalnih ciljeva energetske efikasnosti u svojim zemljama. Od 2008. godine su realizovani brojni regionalni projekti sa nacionalnim ministarstvima za energetiku, gradovima i opštinama i organizacijama civilnog društva, sa fokusom na politiku odlučivanja zasnovanu na činjenicama, poboljšanju dobrog upravljanja u sektoru energetike i promovisanju energetske efikasnosti na nivou opština, sa akcentom na integrisanju načela rodne ravnopravnosti kao jednog od suštinskih faktora celokupne politike GIZ-a.

Vlada Švajcarske pruža pomoć zemljama u razvoju u sledećim prioritetnim oblastima: klimatske promene (uključujući šumarstvo, korišćenje zemljišta i smanjenje emisije gasa sa efektom staklene bašte), demokratija, ekonomske integracije, obrazovanje, zapošljavanje, bezbednost hrane i ruralni razvoj, rodna ravnopravnost, vladavina, zdravstvo, migracije i vode.

11 Više informacija na <http://www.fedarene.org/>

12 Više informacija na <http://www.energy-cities.eu/>

13 Više informacija na <http://www.ccre.org/>

14 Više informacija na <http://www.eurocities.eu>

15 Više informacija na <http://www.eurometrex.org/>

16 Više informacija na <http://www.sustainablecities.eu/>

17 <http://www.c40.org> • <http://www.c40cities.org/>

18 <http://www.iclei.org/>

19 <http://www.undp.org>

20 SIDA je odgovorna za organizaciju najvećeg dela zvanične razvojne pomoći koju Švedska pruža zemljama u razvoju. SIDA, takođe, u svojim misijama afirmiše poštovanje ljudskih prava, demokratiju i rodnu ravnopravnost, koji su proklamovani Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima.

NALAS je mreža asocijacija lokalnih vlasti Jugoistočne Evrope. Ima 16 punopravnih članica. Postoji spektar aktivnosti koje pokriva šest radnih timova, a koji se bave raznim značajnim oblastima. Jedan od njih je posvećen energetskej efikasnosti i bliskim temama. Ovom mrežom upravlja Sekretarijat koji se nalazi u Skoplju i odgovoran je za celokupnu koordinaciju i sprovođenje aktivnosti, uključujući:

- promovisanje energetskej efikasne pravila i propisa za nabavke i uspostavljanje kalkulacija za troškove životnog ciklusa u ekonomskoj oceni i u donošenju odluka na nivou regionalne, nacionalne i lokalne vlasti u Jugoistočnoj Evropi;
- jačanje razmene praktičnog znanja i iskustva među opštinama;
- širenje opštinske najbolje prakse u promovisanju i korišćenju lokalnih potencijala energetskej efikasnosti i obnovljive energije kroz NALAS-ov centar znanja i pružanje informacija o pristupu nacionalnim i međunarodnim izvorima finansiranja za projekte energetskej efikasnosti i izvora obnovljive energije;
- omogućavanje tehničke i finansijske saradnje opština sa nacionalnim i međunarodnim partnerima.

ICLEI (Lokalne samouprave za održivost) je vodeća asocijacija gradova i lokalnih samouprava u svetu, koja je posvećena održivom razvoju, a uključuje 12 megagradova, 100 supergradova i urbanih regiona, 450 velikih gradova, kao i 450 gradova i opština srednje veličine u 86 zemalja širom sveta. ICLEI promoviše lokalne aktivnosti za globalnu održivost i podržava gradove da postanu održivi, otporni, efikasni u smislu resursa, sa niskim procentom emisije ugljenika, da izgrade pametnu infrastrukturu i da razviju inkluzivnu, zelenu urbanu ekonomiju sa krajnjim ciljem ostvarivanja zdravih i zadovoljnih zajednica. Trenutno nema ICLEI članica iz zemalja Jugoistočne Evrope, a imajući u vidu da godišnja naknada za punopravno članstvo u ICLEI nije previsoka, treba razmotriti mogućnost da, prvenstveno glavni i veći gradovi iz zemalja Jugoistočne Evrope, postanu članice ICLEI. Na taj način ICLEI može da pomogne izgradnji kapaciteta u tim gradovima i da podrži razvoj održive energije.

Od 1966. godine **Razvojni program Ujedinjenih nacija – UNDP** udružuje se sa osobama na svim nivoima društva kako bi pomogao u izgradnji nacija koje mogu izdržati krizu i kako bi pokrenuo i održao vrstu rasta koja unapređuje kvalitet života za sve. Na terenu, u više od 170 zemalja i teritorija, UNDP pruža globalnu perspektivu i lokalni uvid u cilju pružanja pomoći unapređenju životnog standarda i izgradnji vitalnih nacija.

Jedna od četiri najznačajnije oblasti podrške UNDP jeste životna sredina i energetika za održivi razvoj, a kroz ovaj podprogram su realizovani brojni uspešni projekti održive energije u zemljama Jugoistočne Evrope tokom poslednjih 20 godina.

FEDARENE (Evropska federacija agencija i regiona za energetiku i životnu sredinu) je glavna evropska mreža regiona i agencija za energetiku koja realizuje, koordinira i potpomaže politike energetike i životne sredine. Formirana je 8. juna 1990. godine od strane 6 regionalnih organa – Rhône-Alpes, Provence-Alpes-Côte-d'Azur, Wallonia, País Vasco, Aquitaine i Nord-Pas-de-Calais. Ohrabreni različitim programima Evropske komisije, želja ovih organa je bila da se čuje glas regiona u debati o politikama energetike i životne sredine na evropskom nivou. Danas, FEDARENE ima 65 članica širom Evrope, ali samo jednu članicu iz Jugoistočne Evrope.

Najznačajniji ciljevi FEDARENE su:

- omogućavanje razvoja međuregionalnih partnerstava i, samim tim, podsticanje razmene iskustava i prenosa praktičnog znanja i tehnologije;
- lobiranje evropskih institucija u ime regionalnih i lokalnih zajednica u vezi sa relevantnim pitanjima energetike i životne sredine;
- promovisanje regionalne dimenzije u debatama koje se tiču energije i životne sredine, stavljanjem posebnog akcenta na potražnju i lokalnu ponudu i težnju ka održivom razvoju;
- pružanje pomoći regionima da razviju svoje kapacitete za preduzimanje radnji i, između ostalog, pružanje pomoći u formiranju energetskih i/ili ekoloških organizacija.

Energy Cities (Energetski gradovi), udruženje koje je formirano 1990. godine sada zastupa više od 1.000 gradova i opština u 30 zemalja Evrope.

Najznačajniji ciljevi Energetskih gradova su:

- podsticanje i jačanje uloga i veština lokalnih zajednica u oblasti održive energije;
- zastupanje interesa lokalnih zajednica i ostvarivanje uticaja na politike i predloge institucija Evropske unije u oblasti energetike, zaštite životne sredine i politike urbanizma;
- razvoj i promovisanje inicijativa lokalnih zajednica kroz razmenu iskustava, prenos praktičnog znanja i realizaciju zajedničkih projekata.

Godine 2012. udruženje Energetski gradovi pokrenulo je proces usmeren na sačinjavanje i razmatranje predloga za ubrzavanje energetske tranzicije gradova i opština u Evropi. Ovi predlozi se zasnivaju na inovativnim pristupima, novim idejama i pionirskim praksama. Dalje, oni daju praktične odgovore i povezuju tekuće aktivnosti ka postizanju dugoročne vizije niskoenergetskih gradova sa visokim kvalitetom života za sve.

Jedna od važnih ključnih zainteresovanih strana za mere održive energije su agencije za energetiku na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, koje su zaista nerazvijene u zemljama Jugoistočne Evrope.

TABELA 2: Agencije za energetiku u zemljama Jugoistočne Evrope

Zemlja Jugoistočne Evrope	Naziv agencije za energetiku	Zvanična internet stranica
Kosovo	Kosovska agencija za energetske efikasnosti (KEEA)	http://mzhe.rks-gov.net
Bosna i Hercegovina	Nema agencije na bilo kojem nivou	n/a
Crna Gora	Nema agencije na bilo kojem nivou Direktorat energetske efikasnosti i OEI Ministarstva ekonomije bavi se određenim pitanjima iz delokruga agencija za energetiku	http://www.energetska-efikasnost.me http://www.oie-res.me
Makedonija	Agencija za energetiku Republike Makedonije	www.ea.gov.mk
Srbija	Pokrajinski centar za energetske efikasnosti Novi Sad Regionalni Evro centar za energetske efikasnosti Kragujevac Regionalni centar za energetske efikasnosti Niš	www.peec.uns.ac.rs www.ept.kg.ac.rs mladens@masfak.ni.ac.yu

Da bi se sprovele reforme u pravcu održivog korišćenja energije od presudnog je značaja učešće relevantnih zainteresovanih strana, uključujući poslanike. Međutim, komunikacija i saradnja u oblasti politike na polju energetike između grupa i unutar grupa zainteresovanih strana još uvek je u fazi razvoja, kako na nacionalnom tako i na regionalnom nivou u Jugoistočnoj Evropi.

Iz tog razloga je 2011. godine Mreža škola političkih studija Saveta Evrope pokrenula regionalnu „Inicijativu javnog dijaloga o održivom korišćenju energije u Jugoistočnoj Evropi“²¹. Najznačajniju podršku ovoj inicijativi pruža Nemačko društvo za međunarodnu saradnju (GIZ) kroz realizaciju „Otvorenog regionalnog fonda za energetske efikasnosti u Jugoistočnoj Evropi (ORF-EE)“ u ime nemačkog Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

Partneri u ovoj inicijativi su Beogradski fond za političku izuzetnost (Srbija), Škola demokratskog rukovođenja (Crna Gora), Akademija za politički razvoj u saradnji sa Društvom za oblikovanje održivog razvoja (DOOR) (Hrvatska), Centar za istraživanje i kreiranje politika (Makedonija), Škola političkih studija Albanije (Albanija), Evropsko udruženje škola za političke studije u BiH (Bosna i Hercegovina) i Prištinski institut za političke studije (Kosovo).

Dobra saradnja i razmena najboljih praksi i stečenih iskustava između projekta EeMa i Inicijative javnog dijaloga biće od zajedničke koristi za sve zainteresovane strane u zemljama Jugoistočne Evrope. Dalje, veoma je važno da se uspostavi dobra saradnja sa svim zainteresovanim stranama koje mogu podržati bilo kakvu vrstu napretka u oblasti rodne ravnopravnosti u zemljama Jugoistočne Evrope, u sektoru energetike i šire.

21 Više informacija na: <http://publicdialogue-energy.com/>

TABELA 3: Mapiranje zainteresovanih strana u Republici Srpskoj

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> • Opštine • Ministarstvo industrije i rudarstva • Ministarstvo za prostorno planiranje • Ministarstvo finansija 	<ul style="list-style-type: none"> • Fond za zaštitu životne sredine i EE 	
Privatni sektor		<ul style="list-style-type: none"> • Banke • Privredna komora 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvojne agencije na lokalnom i regionalnom nivou
Civilni sektor	<ul style="list-style-type: none"> • Donatori 	<ul style="list-style-type: none"> • NVO i građani 	

TABELA 4: Mapiranje zainteresovanih strana u FBiH

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> • Opštine • Asocijacija predsednika 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo za prostorno planiranje • Savezno ministarstvo saobraćaja • Savezno ministarstvo za energetiku, rudarstvo i industriju • Ministarstvo industrije i energetike • Ministarstvo za urbanizam 	<ul style="list-style-type: none"> • Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost • Savezno ministarstvo životne sredine • Savezno ministarstvo za prostorno planiranje
Privatni sektor			
Civilni sektor	<ul style="list-style-type: none"> • Donatori 	<ul style="list-style-type: none"> • NVO i građani 	

TABELA 5: Mapiranje zainteresovanih strana u Srbiji

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> • Asocijacija komisija za EE i predsednici • Menadžeri za EE • Opštine • Lokalna komunalna preduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture • Ministarstvo rudarstva i energetike 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo poljoprivrede • Ministarstvo finansija • Ministarstvo ekonomije • Ministarstvo EALS • Ministarstvo životne sredine • Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija
Privatni sektor			<ul style="list-style-type: none"> • Kompanije (građevina, proizvođači rasvete i drugih materijala) • Privredna komora • BANKE (pružaoci zajmova)
Civilni sektor		<ul style="list-style-type: none"> • Fond eksperata • Univerziteti i akademska zajednica • Inženjerska komora 	<ul style="list-style-type: none"> • NVO • Stručna udruženja

TABELA 6: Mapiranje zainteresovanih strana u Makedoniji

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> Ministarstvo ekonomije Ministarstvo finansija Ministarstvo saobraćaja i komunikacija Opštine 	<ul style="list-style-type: none"> Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje Agencija za energetiku 	
Privatni sektor		<ul style="list-style-type: none"> Privredna komora Kompanije za distribuciju energije 	
Civilni sektor	<ul style="list-style-type: none"> Donatori 	<ul style="list-style-type: none"> NVO Građani 	

TABELA 7: Mapiranje zainteresovanih strana na Kosovu

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> Društvo za javne usluge i prostorno planiranje Opštine 	<ul style="list-style-type: none"> Ministarstvo za prostorno planiranje, Ministarstvo za trgovinu i industriju Ministarstvo ekonomije i razvoja i Agencija za EE 	
Privatni sektor		<ul style="list-style-type: none"> Američka komora Privredna komora Biznis alijansa 	<ul style="list-style-type: none"> KEDS (Distribucija i snabdevanje električnom energijom)
Civilni sektor		<ul style="list-style-type: none"> GIZ i SDC Alijansa NVO KOSID 	<ul style="list-style-type: none"> EU i USAID AKERE Udruženje arhitekata i inženjera

TABELA 8: Mapiranje zainteresovanih strana u Crnoj Gori

	Ključne zainteresovane strane	Primarne zainteresovane strane	Sekundarne zainteresovane strane
Država	<ul style="list-style-type: none"> Ministarstvo ekonomije Ministarstvo održivog razvoja i turizma Opštine 	<ul style="list-style-type: none"> Opštinska odjeljenja za energetske upravljanje Ministarstvo finansija Ministarstvo unutrašnjih poslova 	
Privatni sektor		<ul style="list-style-type: none"> Privredna komora, Odbor za energetske efikasnost 	<ul style="list-style-type: none"> Montenegro Biznis Alijansa
Civilni sektor	<ul style="list-style-type: none"> Mediji Univerziteti Donatori 	<ul style="list-style-type: none"> Građani Ekološke NVO 	<ul style="list-style-type: none"> YIHR – Škola demokratskog rukovođenja

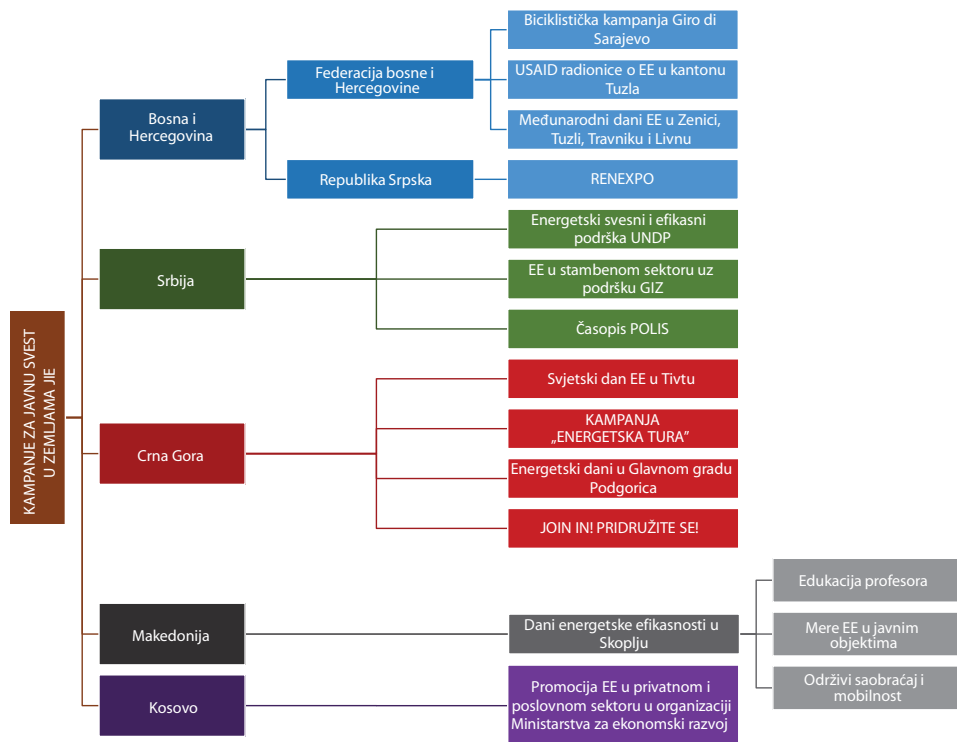
KANALI KOMUNIKACIJE I KAMPANJE ZA PODIZANJE SVISTI JAVNOSTI

Uspostavljanje kanala komunikacije i kontinuirane aktivnosti informisanja/edukacije usmerene na podizanje javne svesti su preduslovi za uspešnu realizaciju ove Mape puta, kao i za postavljanje čvrstih osnova za održivi energetske razvoj opština u zemljama Jugoistočne Evrope. Neophodno je da se obezbedi puna svest svih zainteresovanih strana i efikasna promocija ove Mape puta.

U tu svrhu treba uraditi strategiju komunikacije kako bi se doprinelo ostvarivanju sledećih konkretnih ciljeva:

- Cilj 1:** Informisanje javnosti o svim značajnim pitanjima koja se odnose na energetske održive opštine u zemljama Jugoistočne Evrope.
- Cilj 2:** Informisanje javnosti o neophodnosti rodne ravnopravnosti za uspešan održiv razvoj u zemljama Jugoistočne Evrope i edukacija javnosti o najboljim načinima za ostvarivanje istog.
- Cilj 3:** Informisanje zainteresovanih strana i potencijalnih korisnika na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou o mogućnostima finansiranja projekata održive energije.
- Cilj 4:** Obezbediti kontinuiranu transparentnost realizacije projekata održive energije.
- Cilj 5:** Koordinisati sve aktivnosti komunikacije između asocijacija lokalnih samouprava i zainteresovanih strana u svim zemljama Jugoistočne Evrope.

Veliki broj informacija već postoji na različitim nivoima, a brojne promotivne kampanje u oblasti energetske efikasnosti realizuju se u svim zemljama Jugoistočne Evrope.

SLIKA 13: Kampanje za podizanje javne svesti u zemljama Jugoistočne Evrope

Šest jednostavnih pravila za sprovođenje uspešne kampanje za podizanje javne svesti od strane asocijacija lokalnih samouprava:

1. Uključiti informacije o energetskej efikasnosti u sve druge relevantne kampanje za podizanje svesti javnosti koje su u toku;
2. Izbegavati suviše tehničku terminologiju;²²
3. Jasno objasniti pojmove i definicije;
4. Koristiti više od jednog kanala komunikacije (štampane i on-lajn);
5. Tražiti povratnu informaciju i/ili pozivati na delovanje, makar u formi „sviđa mi se“ i „podeli“;
6. Voditi računa o načelu rodne ravnopravnosti i primeniti ga kad god je to moguće.

²² Energetske jedinice poput PJ su veoma korisne za eksperte da bi merili uštede energije, ali obični ljudi ne razumeju šta to znači.

Planiranje kampanje – zlatna pravila za uspostavljanje prave ravnoteže između kvaliteta, troškova i vremena:

Ako želite visok kvalitet i male troškove – treba vam vremena!

Ako imate malo vremena i mali budžet – nećete dobiti kvalitet!

Ako možete da prihvatite visoke troškove, možete dobiti dobar kvalitet u kratkom roku!

ON-LAJN kampanja

ON-LAJN kampanja pruža dobru ravnotežu između kvaliteta, troškova i vremena!

Otvaranje informativnog portala za energetiku od strane asocijacije lokalnih samouprava je prvi korak!²³

Na osnovu pretpostavke da asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope nemaju dovoljne finansijske resurse, mogu se primeniti dva značajna elementa **ON-LAJN** kampanje:

- kampanja treba da bude jednostavna i kratka i treba saradivati sa kampanjama drugih zainteresovanih strana;
- postavljanje linka za njihove internet stranice je brzo i omogućava uštedu troškova.

Ljudi vole da testiraju svoje znanje (kviz dueli su danas jedna od najrasprostranjenijih aplikacija). Iz tog razloga – ako ne znaju tačan odgovor – mogu tražiti više informacija.

Informativna kampanja se može pretvoriti iz **pružati informacije ljudima – ljudi traže informacije**.

Kviz omogućava korigovanje postojećih mitova/legendi i pogrešnih uverenja o različitim aspektima energije.

Kviz će podržati opšti cilj – veći broj posetilaca informativnog portala asocijacije lokalnih samouprava o pitanjima energetike:

- kviz može usmeriti građane na pitanje održive energije, dok na zabavan način mogu testirati svoje znanje;
- građani mogu tražiti detaljnije informacije ili opise realizovanih primera (studije slučajeva);
- mogu širiti informacije pomoću funkcije – pošalji prijatelju.

²³ Neke asocijacije lokalnih samouprava ga već imaju.

On-lajn mediji omogućavaju da se sazna da li je neka strategija uspešna – prebrojavanjem i analiziranjem klikova. Dakle, strateški značajan poslednji korak u bilo kojem procesu komunikacije – evaluacija – uključena je u aktivnost bez bilo kakvih posebnih troškova (kao što je slučaj kod drugih procesa davanja povratne informacije).

Brojač će omogućiti da se izmeri koliko puta su tražene dodatne informacije u vidu preuzimanja PDF dokumenata sa internet stranica asocijacija lokalnih samouprava. Brojanje posetilaca koji su usmereni/povezani na kviz na internet stranici zajednice pokazaće uspeh saradnje između asocijacija lokalnih samouprava i šire javnosti.

Energetski dani u opštinama u Jugoistočnoj Evropi

Organizovanje opštinskih Energetskih dana pokazalo se kao veoma uspešan instrument za podizanje javne svesti.

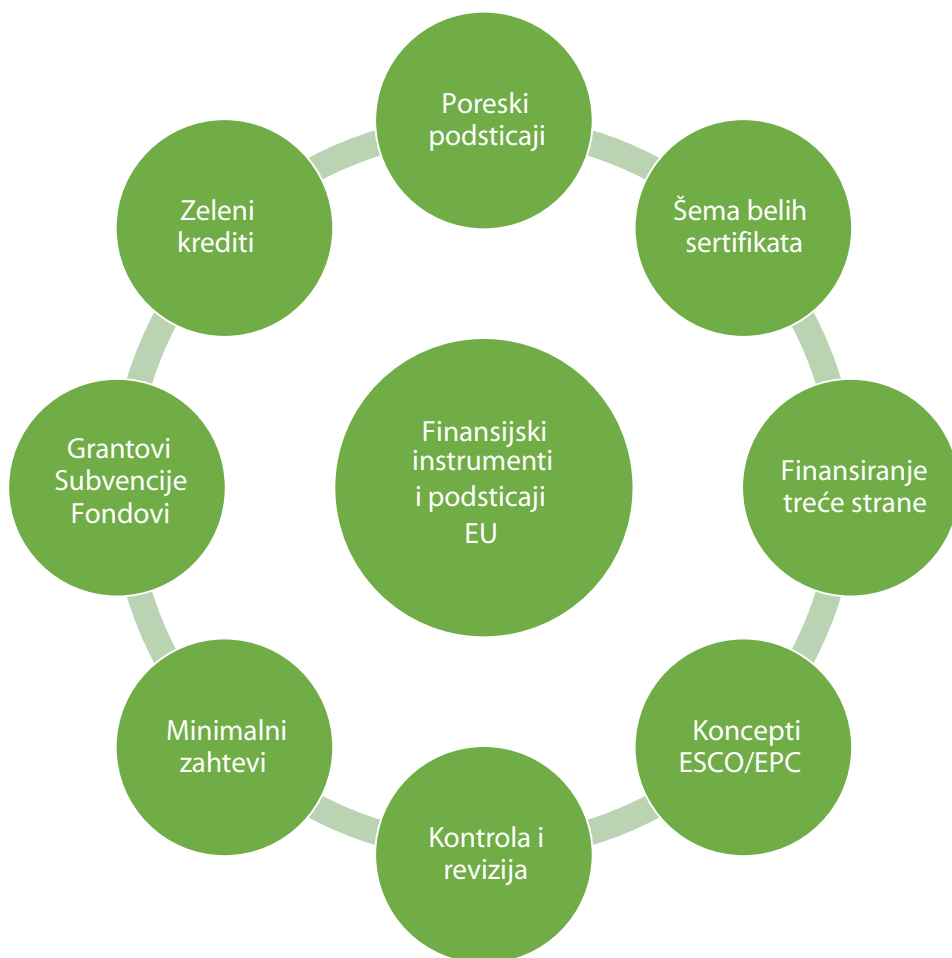
Aktivnosti tokom Energetskih dana su brojne i mogu uključivati:

- postavljanje promotivnih postera u raznim delovima grada, organizovanje promotivno-informativnih TV i radio programa na osnovu aspekta rodne ravnopravnosti;
- organizaciju dana otvorenih vrata za energetski efikasne objekte kroz interakciju sa već realizovanim primerima najbolje prakse;
- organizovanje kampanje *Jedan dan sedmično bez auta*;
- sprovođenje tematskih promotivno-informativnih kampanja u cilju podizanja javne svesti o energetskej efikasnosti u objektima, sa temama poput:
  - Kako izgraditi energetski efikasnu kuću – načela održive gradnje: pravilno orijentisanje i određivanje oblika objekta, termoizolacija spoljašnjeg omotača, energetski efikasno zastakljivanje;
  - Mere energetske efikasnosti u domaćinstvima – isključivanje kućnih aparata sa glavnog napajanja nakon korišćenja (stand-by mode), termostatički ventili, štedljiva unutrašnja rasveta, kućni aparati energetske klase A+++;
  - Korišćenje obnovljivih izvora energije u domaćinstvima – solarni sistemi za zagrevanje vode, ugradnja sistema za pretvaranje solarne u električnu energiju, ugradnja toplotnih pumpi, bojlera na pelete.
- Realizacija edukativnih aktivnosti i programa, npr. seminari ili radionice o klimatskim promenama i potrošnji energije, namenjene ciljnim grupama građana:
  - aktivnosti u obdaništima: distribucija slikovnica, organizovanje igraonica na temu energetske efikasnosti;
  - predavanja na temu korišćenja obnovljivih izvora energije za učenike osnovnih i srednjih škola, umetnički i literarni izrazi na temu klimatskih promena i uštede energije;
- Organizovanje ekspertskih sastanaka, seminara, konferencija na temu energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i ekološki prihvatljivih energenata;
- Organizovanje izložbi i sajмова sa najsavremenijim ekološkim tehnologijama u oblasti energetske efikasnosti, ekoinovacija i obnovljivih izvora energije.

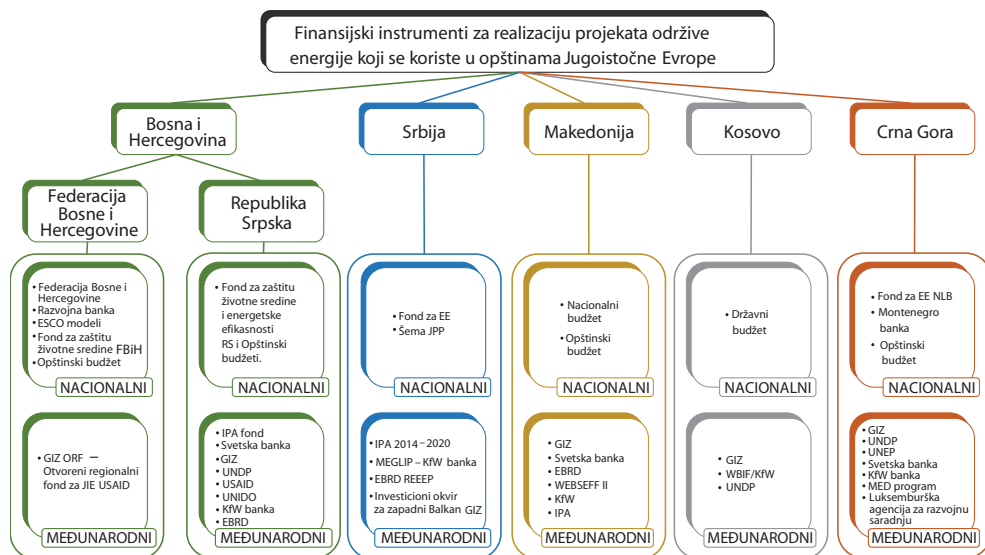
Važno je naglasiti da načela rodne ravnopravnosti/integrisanje načela rodne ravnopravnosti treba uključiti u izradu i distribuciju promotivnog materijala i materijala za podizanje javne svesti, i treba ih uvažavati prilikom realizacije bilo kojeg tipa događaja.

FINANSIJSKI INSTRUMENTI ZA RAZVOJ ENERGETSKI ODRŽIVE OPŠTINE

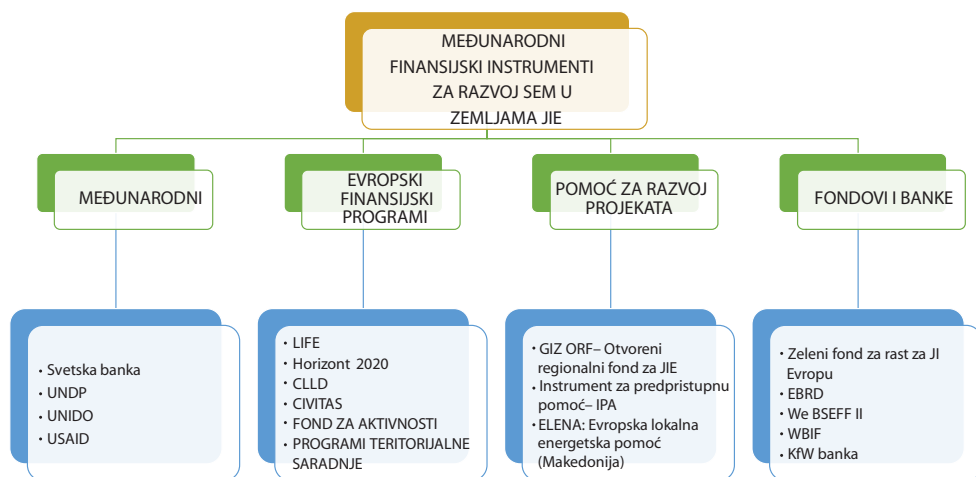
Neki od finansijskih instrumenata koji se koriste u državama članicama EU, a koji se podjednako uspešno mogu primeniti u zemljama Jugoistočne Evrope.

SLIKA 14: Dostupni finansijski mehanizmi u EU

SLIKA 15: Pregled međunarodnih i nacionalnih mehanizama koji se koriste za realizaciju projekata energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope

SLIKA 16: Međunarodni finansijski instrumenti za razvoj energetske održivosti opština u zemljama Jugoistočne Evrope

Programi evropske teritorijalne saradnje (2014–2020) predstavljaju važan instrument Kohezione politike EU za podsticanje regionalne saradnje, sa ukupnim iznosom od 10,2 milijarde evra. Prvi nivo realizacije je Regionalna razvojna agencija (RRA), a drugi Zajednički tehnički sekretarijat (ZTS).

Programi evropske teritorijalne saradnje (2014–2020) obuhvataju:

- Međuregionalne programe
  - Interreg Europe IVc
  - Urbact III
- Transnacionalne programe
  - Centralna Evropa
  - Dunavski program
  - Jadransko-jonski program
  - Mediteranski program
- Prekogranične programe

Zemlje Jugoistočne Evrope kvalifikovane su da se prijave za Dunavski, Jadransko-Jonski i Mediteranski transnacionalni program, kao i za različite prekogranične programe.

Dunavski transnacionalni programi

Geografsko područje: Nemačka, Republika Češka, Slovačka, Ukrajina, Moldavija, Rumunija, Bugarska, Mađarska, Austrija, Slovenija, Hrvatska, Srbija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina.

SLIKA 17: Dunavski transnacionalni programi

Jadransko-jonski transnacionalni programi

Geografsko područje: Slovenija, Italija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Srbija, Albanija i Grčka.

SLIKA 18: Jadransko-jonski transnacionalni programi

Mediteranski transnacionalni programi

Geografsko područje: Slovenija, Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Albanija, Italija, Francuska, Španija, Portugal, Grčka, Kipar.

SLIKA 19: Mediteranski transnacionalni programi

FLAGSHIP (ZNAČAJNIJI) PROJEKTI ENERGETSKE EFIKASNOSTI U OPŠTINAMA U JUGOISTOČNOJEVROPI

KOSOVO

Opština Peć

Projekat: **Grejanje na biomasu u Osnovnoj školi „Preparimi“ u Drelaju**

Finansiranje: Sida – Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju i Fondacija CNVP²⁴

Kratak opis:

Ogrevno drvo i klasične peći su zamenjene sistemom sa savremenom tehnologijom za grejanje na biomasu. Mobilni sekač, proizvod LINDDANA TP (tip TP160) u skladu sa Direktivom EK 2000/14/EC, dizajniran je za usitnjavanje grana drveta prečnika oko 16 cm. Mašina je opremljena podizačem koji se koristi za podizanje mašine kranom ili viljuškarom. Kapacitet mašine je 59 kW, težina u kg 585, RPM 540 sa maksimalnim pritiskom do 150 bari. Skladište za automatsko punjenje bojlera iverjem postavljen je iza škole, u blizini peći, sa otvorom koji obezbeđuje ventilaciju drvnog materijala. Imajući u vidu da je obnovljiva energija i dalje koncept koji nije utvrđen na Kosovu, ključna stvar za sprovođenje ove studije slučaja svakako je bila primena adekvatne i dokazane tehnologije za instalacije za grijanje na biomasu. Kao projekat koji vodi opština, a koji pokazuje ekonomsku izvodljivost zbog niže cene iverja i veće efikasnosti, ovaj koncept predstavlja primer obnovljive energije u opštini Peć.

Opština Drenas (Glogovac)

Projekat: **Fotonaponska javna rasveta na Trgu Fehmi Lladrovci**

Finansiranje: opštinski budžet uz podršku Austrijske razvojne agencije (ADA)

Kratak opis:

Javna rasveta na Trgu Fehmi Lladrovci (82 sijalice na 18.751,30 m²) zamenjena je fotonaponskim sistemom i proširena na površinu od još 3.110 m². Trenutno se realizuje druga faza projekta i trebalo bi da se završni tokom 2015. godine.

Grad Priština

Projekat: **Kogeneracija u centralnom sistemu za grejanje u Prištini**

Finansiranje: Evropska komisija (13825 miliona evra), Nemačka banka za razvoj (11 miliona evra), Vlada Švedske (1,8 miliona evra), Vlada Luksemburga (1,5 miliona evra), opština Priština (2 miliona evra)

Kratak opis:

Cilj projekta je poboljšanje sistema za centralno grejanje u Prištini zamenom lož-ulja parom iz elektrane B na Kosovu. Projekat će imati 3 faze: sanacija, kogeneracija i širenje mreže, a koštaće više od 30 miliona evra.

²⁴ CNVP („Povezuje prirodne vrednosti i ljude“) – fondacija iz Holandije je organizacija naslednica SNV (Holandska razvojna organizacija) na Balkanu. Osnovana zakonskim razdvajanjem, CNVP će nastaviti program SNV-a za šumarstvo i ruralni razvoj na Balkanu i šire.

MAKEDONIJA

Opština Berovo

Projekat: *Grejanje na biomasu u osnovnoj školi u selu Dvorište*

Finansiranje: Nacionalno udruženje privatnih vlasnika šuma u Makedoniji (NUPVŠ), opština Berovo, CNVP Makedonija i UNDP-GEF SGP Makedonija

Kratak opis:

Projekat koji je pokrenulo NUPVŠ, kao pionirski projekat za proizvodnju iverja u Makedoniji, obuhvatao je napredan sistem biomase sa bojlerom energetske efikasnosti od 95% u osnovnoj školi u selu Dvorište. Realizacija projekta je počela u decembru 2011. godine, a završena je 31. maja 2013. godine, sa ukupnim ulaganjem od oko 47.000 evra.

Opština Karpoš

Projekat: *Model subvencija za izgradnju energetski efikasnih zgrada*

Kratak opis:

Karpoš je prva opština u Makedoniji koja je osmislila i uspešno realizovala petogodišnji Program energetske efikasnosti (2008–2012). Karpoš je jedna od malobrojnih opština i gradova u Jugoistočnoj Evropi koja je uradila i zvanično usvojila *Pravilnik o izgradnji zgrada*. Najznačajnija uloga ovog Pravilnika je dvostruka: osim definisanja uslova izgradnje, definiše i model subvencija koji je usmeren na podsticanje energetske efikasnosti u smislu toplotne izolacije objekata. Shodno članu 12 Pravilnika, može se ostvariti 20% povraćaja iznosa komunalnih taksi ako postavljena toplotna izolacija premašuje minimalne uslove propisane Pravilnikom za 10%, i ako se obnovljivi izvori energije koriste najmanje u jednu svrhu u istoj zgradi.

CRNA GORA

Prestonica Cetinje

Projekat: *Beautiful Cetinje*

Finansiranje: UNDP, opštinski budžet

Kratak opis:

Realizacija projekta je počela 2011. godine, a pokrenuo ga je i finansirao UNDP, uz saradnju i učešće lokalne samouprave prestonice Cetinje. Projekat se bavi ekonomskom revitalizacijom prestonice kroz urbanu rekonstrukciju kulturnog bogatstva, uzimajući u obzir energetske efikasnost, pružanje stručne obuke, podršku malim preduzećima i podsticanje ideja sa zelenim dizajnom i inovacija u sveukupnom urbanom razvoju.

Ostvareni rezultati su:

- rekonstruisan je glavni gradski trg – Trg kralja Nikole: trg je popločan, zamenjen je urbani mobilijar i rasveta;
- rekonstruisana je zgrada Muzičke akademije (bivša britanska ambasada) – urađena je termoizolacija fasade i krova, a zamenjene su i instalacije za grejanje i fasadni prozori i vrata;
- rekonstruisana je stara bolnica „Danilo I“ – zamena spoljašnjih vrata i prozora, zamena krova termoizolacijom, termo i hidro izolacija poda i popravka fasade.

Opština Tivat

Projekat: **Održivi razvoj energetike u opštini Tivat**

Kratak opis:

Nacrt Odluke o razvoju opštinskog zemljišta opštine Tivat uključuje smanjenje komunalne takse od 150 euro/m² za sve investitore koji predviđaju mogućnost ugradnje solarnih sistema u zgrade za potrebe grejanje vode, grejanja ili hlađenja prostora.

Dalje, opština Tivat je potpisala Sporazum sa NLB Montenegro bankom za otvaranje posebnog računa sa 15.000 evra za subvencije domaćinstvima za termoizolaciju i zamenu spoljnih vrata. U planu je i zamena javne rasvete kroz ESCO koncept, kao i određivanje Dana bez automobila.

Glavni grad Podgorica

Projekat: **Održivi razvoj energetike u glavnom gradu Podgorici**

Kratak opis:

Održivi razvoj energetike u glavnom gradu Podgorici zasnivao se na sledećim projektima održive energije:

- izmeštanje saobraćajne mreže iz I zone grada;
- iznalaženje posebnih infrastrukturnih rešenja koja doprinose bržem protoku učesnika saobraćaja (kružni tokovi);
- organizovanje edukativno-promotivnih kampanja, tribina i radionica (Dan obnovljivih izvora, Energetski dani Podgorice itd.);
- izgradnja i rekonstrukcija objekata u vlasništvu glavnog grada, a u skladu sa niskoenergetskim standardima;
- urađena je termoizolacija spoljašnjeg omotača zgrada za kolektivno stanovanje kroz sistem finansiranja 50% : 50% (glavni grad : građani);
- urađeno je idejno rešenje za rekonstrukciju trotoara i biciklističkih staza u određenim delovima grada;
- na deponiji „Livade“ realizuju se aktivnosti na proizvodnji električne energije i tople vode iz biogasa sa deponije, kao i proizvodnje električne energije pomoću solarnih panela.

BOSNA I HERCEGOVINA

Razne opštine u FBiH i RS

Projekat: **Program Beacon scheme**

Kratak opis:

Program Beacon scheme je zvanično pokrenut 2005. godine, a od 2009. godine ga finansira Savezno ministarstvo pravde i Ministarstvo lokalne samouprave Republike Srpske. Beacon scheme se fokusirao na identifikovanje, nagrađivanje i promovisanje najboljih praksi lokalnih zajednica u Bosni i Hercegovini, u realizaciji Saveza općina i gradova Federacije BiH i Saveza opština i gradova RS. U programu Beacon scheme je učestvovalo više od 70% opština BiH u proteklih sedam godina, a dodeljena je 41 Beacon nagrada. Nagrade su dodeljene u

oblasti energetske efikasnosti u zgradama, registrovanja i upravljanja sredstvima i za ostvarivanje strateških ciljeva kroz saradnju sa nevladinim organizacijama. Beacon status u oblasti energetske efikasnosti u zgradama pripao je opštinama Tuzla i Gradiška.

Opština Zenica, FBiH

Projekat: *Toplana na biomasu u naselju Nemila*

Kratak opis:

Naselje Nemila je saobraćajni, ekonomski i najgušće naseljeni centar severnog dela opštine Zenica, sa oko 19.000 stanovnika. Godine 2011. opština Zenica i Razvojna agencija Češke potpisali su Memorandum o razumevanju za realizaciju projekta „Korišćenje obnovljivih izvora energije za sistem centralnog grejanja u naselju Nemila“, koji je podrazumevao izgradnju toplane na biomasu i prateće infrastrukture u naselju Nemila u periodu 2011–2013. godine. Vlada Republike Češke je sufinansirala projekat sa 1,48 miliona evra, a opština Zenica je uložila oko 2 miliona evra. Projekat je realizovan u periodu od 2011. do 2013. godine i uspešno je završen u oktobru 2013. godine.

Opština Gradiška, Republika Srpska

Projekat: *Novi sistem grejanja na biomasu*

Kratak opis:

Jedan od najvećih projekata energetske efikasnosti u opštini Gradiška je rekonstrukcija gradskog sistema za daljinsko grejanje, koji je realizovan u privatno-javnom partnerstvu Javnog komunalnog preduzeća Toplana i kompanije IEE d.o.o. iz Banja Luke. Glavni cilj projekta, koji je započet u januaru 2014. godine, je efikasno korišćenje biomase za grejanje oko 2.000 potrošača (uglavnom domaćinstva i uslužni objekti) u gradu Gradiška.

SRBIJA

Razne opštine u Srbiji

Projekat: *Projekat energetske efikasnosti 1 u Srbiji (SEEP1 – Podrška projektovanju i nadzoru za potrebe poboljšanja energetske efikasnosti u javnim objektima u Srbiji)*

Finansiranje: kredit Svetske banke

Kratak opis:

Projekat energetske efikasnosti 1 u Srbiji, koji je realizovan u periodu 2005–2008. godine, obuhvatao je energetske efikasno renoviranje 28 javnih objekata u Srbiji (12 bolnica i 16 škola). Najznačajniji cilj projekta bio je poboljšanje energetske efikasnosti u javnim objektima u Srbiji i verifikacija utroška energije i troškova, kao i smanjenja emisije CO₂, koja je ostvarena sprovođenjem mera energetske efikasnosti. Ostvarene su značajne uštede u potrošnji energije kod svih renoviranih objekata, a godišnje uštede su se kretale od 15% do 63%, sa prosekom od 40% na nivou celokupnog projekta. Povezana godišnja smanjenja emisije CO₂ kretala su se od 15% do 64%, sa prosekom od 42%. Prosti period otplate je bio oko sedam i po godina.

Opština Varvarin

Projekat: **Modernizacija sistema javne rasvete**

Finansiranje: Deo „Programa ulaganja manjeg obima“ projekta GTZ „Modernizacija opštinskih službi“, koji je finansiralo Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj Nemačke (BMZ).

Kratak opis:

Najznačajniji ciljevi projekta, koji je započeo 2007. godine, bili su:

- ostvarivanje uštede u električnoj energiji i održavanju i, shodno tome, uštede u opštinskom budžetu;
- poboljšanje kvaliteta usluga;
- obezbeđivanje vidljivosti ušteda u energiji/CO₂/budžetu za širu javnost u cilju promovisanja mera energetske efikasnosti;
- omogućavanje stalnog praćenja sistema učinka opštinskih službenika.

Projekat je obuhvatio zamenu 435 zastarelih svetiljki sa živinim sijalicama izvorima svetlosti od natrijuma pod visokim pritiskom, kao i postavljanje naprednog sistema za monitoring ulične rasvete (on-lajn predstavljanje parametara sistema ulične rasvete, tj. energetske sat).

RODNA RAVNOPRAVNOST U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Rodna ravnopravnost predstavlja suštinski faktor u ostvarivanju održive promene i, samim tim, čini jednu od ključnih vrednosti na kojima počiva ova Mapa puta.

Procedure diferencirane po rodu i dosledni naponi u pravcu obezbeđivanja da žene i muškarci uživaju jednake mogućnosti spadaju u odlike koje treba da definišu sektor energetike u zemljama Jugoistočne Evrope²⁵.

Razvoj pristupa za prevazilaženje rodne neravnopravnosti zahteva poznavanje nesklada u odnosima polova²⁶. Znanje o uticajima pristupa promene je podjednako važno. Pravilno upravljanje znanjem pomaže proširenju ovog praktičnog znanja, čime se poseban akcenat stavlja na procesuiranje dobrih praksi.

Odnos između žena i muškaraca u zemljama Jugoistočne Evrope bio je pod značajnim uticajem nedavne istorije i aktivnosti vlada u procesu obnavljanja nakon konflikta, u toku izgradnje države i pristupanja EU²⁷. Iako postoji sveobuhvatan zakonski i politički okvir o rodnoj ravnopravnosti, žene zapravo ne uživaju jednaka prava. Ograničena pažnja se posvećuje nacionalnim akcionim planovima za rodnu ravnopravnost; nedovoljno su budžetirani i slabo se sprovode²⁸.

Spona između rodne (ne)ravnopravnosti, energetike, životne sredine i klimatskih promena je i dalje neistražena u zemljama Jugoistočne Evrope. Jedina dostupna publikacija je odeljak na temu rodne ravnopravnosti u makedonskoj Trećoj nacionalnoj komunikaciji o klimatskim promenama, koja je urađena u okviru izveštavanja o napretku zemlje u odnosu na Okvirnu konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC) u 2014. godini. Ovaj odeljak je izuzetan za region. On daje detaljan pregled pitanja rodne ravnopravnosti i klimatskih promena u Makedoniji. Dokument sadrži indikatore rodne ravnopravnosti i klimatskih promena, kao i predlog Akcionog plana za rodnu ravnopravnost i prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena. Od 42 predložene aktivnosti koje se odnose na pitanja rodne ravnopravnosti, 11 je neposredno relevantno za energetska efikasnost.

Zemlje Jugoistočne Evrope karakteriše kontinuirana nejednakost između žena i muškaraca i oni se suočavaju sa uporedivim izazovima koji se tiču diskriminacije žena (visoka stopa nezaposlenosti žena i stopa neaktivnosti; neplaćena nega koju pružaju gotovo isključivo žene; mala zastupljenost žena u donošenju odluka; veoma rodno orijentisani profili zanimanja i obrazovanja; visoka učestalost porodičnog nasilja). Relevantni procesi reforme dele relativno sličnu dinamiku. U određenom stepenu, aktivnosti funkcionišu u sveobuhvatnom okruženju u kojem su direktive EU usmerene na veću jednakost polova. Istovremeno, dinamiku u ovim ekonomijama u tranziciji karakteriše traganje za novim nacionalnim identitetom, što je generalno podržano okretanjem ka tradicionalnim i veoma stereotipnim i neujednačenim rodnim normama i vrednostima. Rezultat toga je da se odnosi između žena i muškaraca stalno osporavaju, o njima se pregovara i iznova se definišu, kao što je slučaj i sa njihovom vezom u odnosu na državu. Izazovi koji su posledica navedenog su posebno očigledni u jako spornim oblastima poput energetske upravljanja, kao i u trenutnom stanju na polju rodne ravnopravnosti. Dinamika je pod dodatnim uticajem postojeće ekonomske i finansijske krize.

25 GIZ Strategija rodne ravnopravnosti, mart 2012.

26 GIZ Strategija rodne ravnopravnosti, mart 2012.

27 Dr. Dolly Wittberger, ORF energetska efikasnost – ocena rodne ravnopravnosti, decembar 2014.

28 Dr. Dolly Wittberger, ORF energetska efikasnost – ocena rodne ravnopravnosti, decembar 2014.

Najveći izazovi za poboljšanje rodne ravnopravnosti u sektoru energetske efikasnosti u zemljama Jugoistočne Evrope su:

- premali broj osoba, uključujući nekoliko žena, koje razumeju direktan uticaj energetike i energetske neefikasnosti na njih, a koje znaju koje konkretne aktivnosti da preduzmu u vezi sa tim;
- premali broj eksperata/ekspertkinja za energetska efikasnost i pitanja rodne ravnopravnosti i premali broj eksperata/ekspertkinja za pitanja rodne ravnopravnosti koji/koje poznaju pitanja energetske efikasnosti;
- nedostatak sprovođenja politika rodne ravnopravnosti, kao i nedostatak intervencija za integrisanje pitanja rodne ravnopravnosti, generalno, a naročito u sektoru energetike;
- ograničena zastupljenost i učešće žena u sektoru energetike (donošenje politike, zapošljavanje, obrazovanje/studije/obuka, učešće građana i građanki);
- nedostatak napora u pravcu podizanja svesti i senzibilizacije u vezi sa aspektima rodne ravnopravnosti u sektoru energetike, uključujući energetska efikasnost;
- nedostatak temeljnih podataka o energetici, a naročito nedostatak podataka o rodnoj dimenziji obezbeđivanja energije, korišćenja, izvora, siromaštva i neefikasnosti (na nivou podataka, analiza, studija);
- nedostatak rodno osetljivih pilot-projekata i, samim tim, nedostatak iskustva u pokazivanju načina za rešavanje energetskog siromaštva i pitanja energetske efikasnosti na praktičan i rodno responsivan način;
- studije o energetskom siromaštvu, npr. „Energetsko siromaštvo u Makedoniji“ (Analytica, 2013), postepeno se pojavljuju; međutim, nije uzet u obzir diferencirani uticaj i implikacije na žene i muškarce. Nedostaju podaci o energetskom siromaštvu razvrstani po polu;
- odliv mozgova (mladi eksperti, uključujući i mali broj žena, napuštaju zemlju);
- žene su gotovo isključivo odgovorne za pružanje neplaćene nege (domaćinstvo, briga o deci, nega bolesnih i nega starih lica), što predstavlja nedovoljnu iskorišćenost ljudskih kapaciteta i resursa i u velikoj meri doprinosi vremenskom opterećenju žena;
- povoljniji uslovi za zapošljavanje žena.

Preporuke za poboljšanje rodne ravnopravnosti u sektoru energetike u zemljama Južistočne Evrope:

- povećanje nacionalnog poštovanja obaveze o prikupljanju podataka razvrstanih po polu (čak kroz analize, tumačenje, uz sedmično praćenje);
- rodna ravnopravnost kao zahtev u dokumentima aplikacija za mehanizme finansiranja EU (npr. IPA II, programi evropske teritorijalne saradnje Horizont 2020, CIVITAS, Elena itd.);
- praćenje rodne ravnopravnosti u projektima, izradi politika, strategija, realizaciji događaja itd.;
- primena rodno odgovornog budžetiranja (GRB);
- kontakt osobe za pitanja rodne ravnopravnosti ili eksperti/ekspertkinje za rodnu ravnopravnost kao obavezni zaposleni u javnim ustanovama i organizacijama;
- postojanje ili angažovanje snažne ženske tehničke ekspertize u javnim ustanovama;
- koristiti činjenicu da ekonomska kriza i velika nezaposlenost mladih usmerava devojke ka inovativnim, savremenim i tržišno orijentisanim oblastima, tj. tehničkim oblastima studija, kao mehanizma ekonomskog opstanka, što predstavlja rodnu prednost;
- aktivnosti za podizanje javne svesti o pitanjima rodne ravnopravnosti.

Može se zaključiti da ostvarivanje ciljeva rodne ravnopravnosti predstavlja izazov, ali se može premostiti, kako je prikazano u ovoj Mapi puta. To omogućavaju navedeni jednostavni pristupi. Takođe, podrška koju pružaju međunarodne organizacije poput GIZ, UN, SIDA itd., ali i nacionalne agencije za rodnu ravnopravnost, omogućava integrisanje načela rodne ravnopravnosti u energetske efikasnost, tim pre ako se ima u vidu da postoje relevantne politike i strategije rodne ravnopravnosti. To su pokazale brojne organizacije i projekti u regionu. Stoga, nema opravdanog razloga da sektor energetske efikasnosti bude izuzetak u tom pogledu.

NAJBOLJI NAČINI ZA RAZVOJ PAMETNE (SMART) OPŠTINE U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Aktivnosti koje treba preduzeti u cilju uspostavljanja SMART opštine u Jugoistočnoj Evropi podeljene su u šest najznačajnijih kategorija:

- strateške,
- zakonodavne i regulatorne,
- tehničke,
- fiskalne/finansijske,
- komunikacija/jačanje kapaciteta,
- istraživanja i razvoj.

S T R A T E Š K E	Uspostavljanje podrške na političkom nivou za uspostavljanje SMART opštine u Jugoistočnoj Evropi
	Formirati nezavisnu komisiju za kontinuirano praćenje i izveštavanje o napretku u razvoju SMART opštine u Jugoistočnoj Evropi, uključujući davanje preporuka za poboljšanja i periodična ažuriranja.
	Izvršiti sistematsku ocenu barijera u svakom segmentu razvoja energetski održive opštine i definisati političke odgovore za rešavanje svake barijere.
	Utvrđiti ciljeve za iskorenjavanje siromaštva goriva kroz poboljšanja energetskog učinka objekata u opštinama Jugoistočne Evrope.
	Definisati holističke ciljeve na nivou politika, kroz koje se integrišu i ostvaruju ciljevi u relevantnim oblastima, npr. održiva urbanizacija, efikasnost resursa, održiva izgradnja, održiva mobilnost, LED javna rasveta itd.
	Odrediti široku grupu zainteresovanih strana kao forum za konsultacije, formulisanje politike i davanje mišljenja o praktičnim pitanjima i barijerama za razvoj energetski održive opštine, uključujući načela rodne ravnopravnosti.
E	Pokazati liderstvo kroz ubrzano sprovođenje mera energetske efikasnosti u javnim objektima (javni objekti, javna vozila, javna rasveta itd.) kao najboljih primera za objekte u privatnom vlasništvu (domaćinstva, privredni objekti, privatna vozila itd.)

Z A K O N O D A V N O S T E	Identifikovati okidače i uraditi relevantno nacionalno zakonodavstvo u oblasti energetske efikasnosti u cilju podsticanja razvoja energetski održive opštine.
	Uraditi i sprovesti propise o energetske efikasnosti na nivou opština, uključujući rodnu ravnopravnost kao tematsko pitanje.
	Omogućiti podizanje nivoa energetskog učinka svih javnih objekata na viši nivo.
	Uraditi nacionalne strategije koje se tiču lokalnog angažovanja tehnologija sa niskim/nultim ugljenikom kako bi se obezbedilo uspostavljanje pozitivnog okruženja za energetski održivu opštinu.
	Omogućiti podizanje energetskog učinka javne rasvete na viši nivo.
	Naložiti podizanje energetskog učinka najmanje energetski efikasnih objekata na viši nivo, npr. ograničavanjem prodaje ili iznajmljivanja objekata u kategorijama sa najnižim energetskim učinkom.
E	Razviti i primeniti sistem monitoringa i verifikacije za razvoj energetski održive opštine.

T E H N I Č K E	Razviti standarde koji se progresivno i redovno ojačavaju kao odgovor na iskustva i nova tehnološka rešenja.
	Analizirati potencijal za daljinski sisteme grijanja u cilju obezbeđivanja efikasne energije sa niskim sadržajem ugljenika.
	Obezbediti odgovarajući monitoring i poštovanje građevinskih propisa.
	Razviti pakete rešenja koja se mogu primeniti kod sličnih tipova objekata.
	Uvesti standarde kvaliteta/sisteme sertifikacije za montere i proizvode (uključujući pakete rešenja).
	Obezbediti odgovarajući monitoring i poštovanje standarda za javnu rasvetu.
Priminiti rešenja visoke tehnologije u saobraćajnom sektoru (pametne semafore, merače protoka saobraćaja itd.).	

F I N A N S I J S K E	Obezbediti izvore finansiranja za razvoj energetski održive opštine i mehanizme koji delotvorno privlače privatni kapital.
	Uračunati novčanu vrednost pratećih koristi (npr. zdravlje, zapošljavanje itd.) u odluke o javnom finansiranju.
	Razviti načine finansiranja, koji su namenski urađeni za konkretne segmente tržišta i pružaju jednostavan („sve na jednom mestu“) i komercijalno privlačan izvor finansiranja različitih mera energetske efikasnosti.
	Razviti mehanizme za podsticanje mera energetske efikasnosti posredstvom finansiranja treće strane, npr. ESCO, EPC.
	Ojačati mehanizme za određivanje cena energije/ugljenika kako bi se dali pravi ekonomski signali.
	Ukinuti subvencije za fosilna goriva kako bi se eliminisali pogrešni podsticaji koji obeshrabruju ulaganja.
	Razmotriti mehanizme bonus malus, npr. sisteme oporezivanja nekretnina (kojima se nagrađuju objekti sa visokim energetske učinkom, a kažnjavaju objekti sa lošim energetske učinkom) i određivanje cena energije.

K A P A C I T E T	Uspostaviti javno dostupnu bazu podataka koja pokazuje energetski učinak renoviranih objekata i daje informacije o načinu sprovođenja temeljnijeg renoviranja.
	Utvrđiti veštine i pripremiti programe obuke koji obuhvataju ključna zanimanja i discipline.
	Uspostaviti mreže u zemljama Jugoistočne Evrope za razmenu znanja i iskustava.
	Podstaci razvoj lanca industrije za lokalno snabdevanje u svrhu ostvarivanja maksimalnih makroekonomskih koristi i za smanjivanje povezanih emisija CO ₂ .
	Razviti promotivne aktivnosti i aktivnosti diseminacije kojima se javnost senzibilizuje da preduzima mere energetske efikasnosti, uzimajući u obzir aspekt rodne ravnopravnosti.
	Informisati i komunicirati redovno i javno o napretku u razvoju energetski održive opštine.
Uključiti sve zainteresovane strane u sve faze razvoja energetski održive opštine.	

I R	Podržati istraživačke, razvojne i pokazne projekte u smislu primene novih i poboljšanih tehnologija i tehnika za razvoj energetski održive opštine.
	Uključiti zainteresovane strane u oblasti istraživanja i razvoja u sve faze razvoja energetski održive opštine.

21 KORAK KA SMART OPŠTINI U JUGOISTOČNOJ EVROPI

1.	Dati javnu izjavu o SMART opštini u Jugoistočnoj Evropi.
2.	Izgraditi uspešnu organizacionu strukturu, uključujući načela rodne ravnopravnosti.
3.	Iskoristiti međunarodno odobrenje i podršku.
4.	Iskoristiti ohrabrenje i primere drugih pionira u ovoj oblasti.
5.	Iskoristiti pristupanje Sporazumu gradonačelnika i izradu SEAP-a.
6.	Identifikovanje konkretnih mera za poboljšanje stanja u energetici u opštinama.
7.	Smanjenje troškova kroz energetska efikasnost i savremene tehnologije u energetici.
8.	Staviti na raspolaganje korisne instrumente za SMART opštine u Jugoistočnoj Evropi.
9.	Oснаživanje ekonomskog razvoja opštine.
10.	Saradnja među opštinama usmerena na energetska održiv razvoj.
11.	Mogućnost učešća građana.
12.	Oснаživanje lokalne ekonomije kroz lokalne radove – lokalni izvođači.
13.	Uštede u potrošnji energije i, samim tim, ušteda troškova kroz energetska efikasnost – preračunato u lokalnu ekonomiju.
14.	Studije slučaja/učenje od drugih opština: razmena iskustava i najboljih praksi.
15.	Instrumenti koji su na raspolaganju za održavanje praćenja emisija CO ₂ na nivou opštine.
16.	Razvoj praktičnog znanja u SMART opštinama u Jugoistočnoj Evropi.
17.	Ekonomski razvoj kroz otvaranje novih (zelenih) radnih mesta, uzimajući u obzir aspekt rodne ravnopravnosti, i kroz rešavanje nedovoljne zastupljenosti žena u energetska efikasnosti.
18.	Kontinuirana edukacija i informativne kampanje za podizanje javne svesti: znanje je moć, a aspekt rodne ravnopravnosti je jedini pravi put u održivu budućnost.
19.	Identifikovanje finansijskih instrumenata za sprovođenje mera energetska efikasnosti.
20.	Poboljšanje životnog standarda u SMART opštinama u Jugoistočnoj Evropi kroz smanjenje troškova energije.
21.	Poboljšanje ukupnog kvaliteta života u SMART opštinama u Jugoistočnoj Evropi, uključujući načela rodne ravnopravnosti.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.171:620.9(4-12)
620.9(4-12)

КОЛЕГА, Весна, 1966-

Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih
samouprava - eEMA : mapa
puta za oblast održivog korišćenja energije za
asocijacijelokalnih

samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope. Deo 1 /
Kolega Vesna. -

Beograd : Stalna konferencija gradova i opština - Savez
gradova i opština

Srbije, 2015 (Beograd : Dosije studio). - 56 str. : graf. prikazi,
tabele;

24 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-88459-52-5

a) Енергетски извори - Одрживи развој - Југоисточна
Европа b) Енергетска
ефикасност - Југоисточна Европа
COBISS.SR-ID 220137996

Energetska efikasnost

u asocijacijama
lokalnih samouprava
- EeMA

MAPA PUTA ZA OBLAST ODRŽIVOG KORIŠĆENJA ENERGIJE ZA ASOCIJACIJE
LOKALNIH SAMOUPRAVA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Deo 2

ISKORISTITE NA NAJBOLJI NAČIN PRISTUPANJE SPORAZUMU GRADONAČELNIKA (SG)

Energetska efikasnost

u asocijacijama
lokalnih samouprava
– EeMA

MAPA PUTA ZA OBLAST ODRŽIVOG KORIŠĆENJA ENERGIJE ZA ASOCIJACIJE
LOKALNIH SAMOUPRAVA U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

Deo 2

ISKORISTITE NA NAJBOLJI NAČIN PRISTUPANJE SPORAZUMU GRADONAČELNIKA (SG)

Urednice

Mr. Vesna Kolega, Dipl. Ing.
Mr. Dubravka Bošnjak, Dipl.Oec.

Autorka

Mr. Vesna Kolega, Dipl.Ing.

Asocijacije opština – partneri na Projektu EeMA

Zajednica opština Crne Gore

Koordinatorica projekta, Ivana Lačević, Dipl. Polit.

Zajednica jedinica lokalne samouprave Republike Makedonije

Koordinator projekta, Aleksandar Arsovski, Dipl. Ing.

Asocijacija Kosovskih opština

Koordinator projekta, Salvador Elmazi, Dipl. Ing.

Savez opština i gradova Federacije Bosne i Hercegovine

Koordinatorica projekta, Jelena Bašić, Dipl. Ing.

Savez opština i gradova Republike Srpske

Koordinator projekta, Predrag Pajić, Dipl. Oec.

Stalna konferencija gradova i opština - savez gradova i opština Srbije

Koordinator projekta, Mr.Sc. Aleksandar Popović

GIZ - ORF EE i ORF MMS Tim

M.Sc.Dubravka Bošnjak, Dipl.Oec. Menadžerka Projekta

Ilija Sazdovski, Dipl.Ing. Koordinator, Makedonia

Avni Sfishta, Dipl.Ing. Koordinator, Kosovo

Jasna Sekulović, Dipl.Bio. Menadžerka Projekta and Koordinatorica, Crna Gora

Sanela Veljkovski, Dipl.Ing. Koordinatorica, Srbija

Emina Durmo, M.A./LL.M., Savetnica za rodnu ravnopravnost

Izdavač

Stalna konferencija gradova i opština

– Savez gradova i opština Srbije

Makedonska 22, 11000 Beograd

Za izdavača

Đorđe Staničić, generalni sekretar SKGO

Grafički i tekst dizajn

Dario Pejčinović, student

Tamara Čolović, student

Štampa

Dosije studio, Beograd

www.dosije.rs

Tiraž: 150 primeraka

ISBN 978-86-88459-53-2

Upozorenje

Informacije, interpretacije i zaključci u ovoj brošuri predstavljaju mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

PREDGOVOR

Zemlje Jugoistočne Evrope u mnogim aspektima prolaze izazovnu tranziciju. Prema tome, logično je da vodeći cilj bude razvoj stabilnih i prosperitetnih društava, koja čine vitalni dio evropske porodice.

Energetska efikasnost čini opiljivim velike zahteve i izuzetne mogućnosti pojma tranzicija. Prilično neefikasno korišćenje energije u zemljama Jugoistočne Evrope proširiće raskorak između njih i ekonomski i socijalno uspešnih društava u Evropi. Usvajanje pristupa održivijeg korišćenja energije predstavljaće važan kamen temeljac u izgradnji prosperitetnog društva koje napreduje ka centralnom krugu evropske porodice.

Opštine imaju ključnu ulogu u procesu tranzicije ka prosperitetnim društvima. One predstavljaju lokalne zajednice na čijoj osnovi su izgrađene države. Istovremeno, energetska efikasnost je opipljiva lokalna tema: u objektima lokalnih uprava, u domovima porodica, u radu lokalnih preduzeća ili na ulicama opštine.

Sve veći broj opština Jugoistočne Evrope ima volju da krene putem ka održivoj energiji i da se uključi u pozitivnu tranziciju. Prema tome, ova tema postaje sve značajnija za njihove opštinske asocijacije: za razmenu iskustava njihovih članova i za širenje dobrih pristupa koji se odmah mogu primeniti, kao i za zastupanje praktičnih ideja kako poboljšati okvirne uslove za opštine u odnosu na nacionalne donosiocce politika i vlade.

Asocijacije lokalnih samouprava Jugoistočne Evrope su preko radne grupe NALAS-a za energetska efikasnost zatražile od GIZ-ovih Otvorenih regionalnih fondova za Jugoistočnu Evropu (ORF), „Modernizacija opštinskih službi“ i „Energetska efikasnost“, da ih podrže u jačanju njihove uloge u podsticanju održivog korišćenja energije. Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju Nemačke (BMZ), koje je finansiralo i pokrenulo projekat, i Švajcarska razvojna saradnja (SDC) odobrili su ORF regionalni projekat „Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih samouprava“. U jesen 2014. godine je u okviru projekta započeta realizacija četiri radna paketa o učenju među kolegama, pilot-projektima koji se mogu ponavljati, kapacitetima za političko lobiranje i o izradi mapa puta za asocijacije lokalnih samouprava o načinu preduzimanja radnji za sprovođenje aktivnosti u pravcu održivog korišćenja energije.

Ova Mapa puta urađena je u procesu konsultacija između uključenih asocijacija lokalnih samouprava iz Jugoistočne Evrope na regionalnom nivou. Urađena je na osnovu njihovih iskustava iz prethodnih aktivnosti i sadrži olakšice za njihove buduće misije.

Očekujemo da će se ova Mapa puta koristiti kao smernica za buduće angažovanje asocijacija lokalnih samouprava i opština. Dalje, nadamo se da će ona poslužiti kao dobra osnova za dalji dijalog i promišljanje relevantnih zainteresovanih strana u zemljama Jugoistočne Evrope u pogledu načina za razvoj njihovih struktura za uspešno sprovođenje politika održive energije u pravcu razvoja prosperitetnih društava.

Johannes Elle
GIZ ORF EE

Christophe di Marco
GIZ ORF MMS

UVOD

Regionalni projekat „Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih samouprava – EeMA“ podržava saradnju između asocijacija lokalnih samouprava sa područja Jugoistočne Evrope. Svi partneri su izrazili spremnost za jačanje saradnje u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i za davanje doprinosa smanjenju potrošnje energije, povećanju energetske efikasnosti i smanjenju emisije CO₂.

Svrha regionalne saradnje je razmena znanja i iskustava u oblasti uvođenja mera za jačanje energetske efikasnosti i smanjenje emisije CO₂. Promocija i podizanje svesti javnosti o energetske efikasnosti i zajednički nastupi na regionalnim i međunarodnim događajima naglasiće ulogu asocijacija lokalnih samouprava. Prednost predstavlja promovisanje uloge asocijacija u oblasti energetske efikasnosti na lokalnom nivou kroz pružanje pomoći članovima – gradovima i opštinama.

Svrha Projekta je pružanje pomoći i podrške u osnivanju mreže i pružanje pomoći u sprovođenju mera koje su definisane konceptom projekta. Projekat se sprovodi kroz četiri radna paketa, koji obuhvataju:

- izradu mapa puta za izgradnju kapaciteta lokalnih samouprava za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija/politika u oblasti energetske efikasnosti; uspostavljanje mentorstva i učenja između ravnopravnih partnera (*peer to peer*) tj. između asocijacija lokalnih samouprava i opština koje učestvuju u planiranju ili sprovođenju lokalnih energetske planova i ostalih planova i programa koji se tiču energetske efikasnosti i održivog korišćenja energije;
- razvoj pilot-projekata za opštine kroz podršku asocijacija lokalnih samouprava, uz primenu modela optimizacije troškova i
- podržavanje političkog dijaloga između asocijacija lokalnih samouprava i centralne vlasti.

Mape puta i strategije su vrlo često namenjene usmeravanju procesa u sprovođenju promena, koje zahtevaju podršku svih uključenih strana. Ova Mapa puta je posebna vrsta strateškog plana koji daje predlog aktivnosti koje asocijacije lokalnih samouprava u državama Jugoistočne Evrope mogu preduzeti u cilju proaktivnog pružanja podrške razvoju energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope, kao i integrisanju načela rodne ravnopravnosti, kao tematske oblasti, u energetske efikasnost.

Konačni rezultat zajedničkog rada svih partnera na projektu je *Mapa puta za oblast održivog korišćenja energije za asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope*, koja je podeljena na dva dela. Prvi deo se fokusira na izazove, barijere i koristi u složenom procesu razvoja energetski održivih opština u zemljama Jugoistočne Evrope. Drugi deo je u celosti posvećen preduslovima, uslovima i prednostima pristupanja Sporazumu gradonačelnika EU.

Želimo da se zahvalimo svima koji su pružili aktivnu podršku i podatke za izradu mapa puta.

Vesna Kolega

Dubravka Bošnjak

SADRŽAJ

PREDGOVOR	3
UVOD.....	4
SADRŽAJ	5
SLIKE	6
SKRAĆENICE.....	7
SPORAZUM GRADONAČELNIKA (SG).....	8
KORISTI OD SPORAZUMA GRADONAČELNIKA ZA OPŠTINE U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE: ZAŠTO PRISTUPITI SG?.....	9
KAKO PRISTUPITI SPORAZUMU GRADONAČELNIKA?	10
KANCELARIJA ZA SPORAZUM GRADONAČELNIKA (KSG).....	13
Služba za pomoć Kancelarije Sporazuma gradonačelnika (KSG)	13
Služba za medije Kancelarije Sporazuma gradonačelnika	15
INICIJATIVA SPORAZUMA GRADONAČELNIKA U 2015. GODINI – USPEŠNA PRIČA	16
AKCIONI PLAN ZA ODRŽIVO KORIŠĆENJE ENERGIJE GRADA/OPŠTINE (SEAP)	20
Šta je Akcioni plan za održivo korišćenje energije(SEAP) grada/opštine?	20
Kako uraditi Akcioni plan za održivo korišćenje energije (SEAP) opštine?	21
Prihvatanje i realizacija Akcionog plana za održivo korišćenje energije.....	25
Monitoring i izveštavanje o realizaciji SEAP-a	26
ORGANIZACIONA STRUKTURA SPORAZUMA GRADONAČELNIKA U GRADU/OPŠTINI.....	28
ULOGA ASOCIJACIJE LOKALNIH SAMOUPRAVA U SPORAZUMU GRADONAČELNIKA.....	29

SLIKE

SLIKA 1: Svečano potpisivanje Sporazuma gradonačelnika 24. juna 2013. godine u velikoj sali Evropskog parlamenta u Briselu	8
SLIKA2: Šema realizacije SG.....	11
SLIKA 3: Tri glavna koraka SG	12
SLIKA4: Šema realizacije tri glavna koraka SG.....	12
SLIKA 5: Pokazatelji značaja SG	16
SLIKA 6: Šema realizacije SEAP.....	21
SLIKA 7: Priručnik EK za izradu SEAP	22
SLIKA 8: Referentni inventar emisije CO ₂ (BEI).....	24
SLIKA 9: Prikaz procesa izveštavanja o SEAP u skladu sa Smernicama za izveštavanje o Akcionom planu za održivu energiju i monitoring	26
SLIKA 10: Članovi SG u zemljama Jugoistočne Evrope.....	29

SKRAĆENICE

- SG** – Sporazum gradonačelnika
- KSG** – Kancelarija za Sporazum gradonačelnika
- ALS** – Asocijacija lokalnih samouprava
- JIE** – Jugoistočna Evropa
- SEAP** – Akcioni plan za održivo korišćenje energije
- RIE** – Referentni inventar emisije CO₂
- ZIC** – Zajednički istraživački centar Evropske komisije
- EE** – Energetska efikasnost
- OEI** – Obnovljivi izvori energije
- nZEB** – Gotovo nulti energetska objekat
- OLU** – Organ lokalne uprave
- EOR** – Energetski održiv razvoj
- SED** – Sustainable Energy Development

SPORAZUM GRADONAČELNIKA (SG)

Dana 29. januara 2008. godine Evropska komisija je pokrenula izuzetno široku inicijativu sa ciljem povezivanja gradonačelnika/gradonačelnica evropskih gradova i opština u stalnu mrežu podrške za borbu protiv globalnog zagrevanja i klimatskih promena kroz energetske održiv razvoj gradova i opština širom Evrope.

Može se reći da je Sporazum gradonačelnika (SG) odgovor naprednih evropskih gradova na izazove globalnih klimatskih promena, kao i to da je prva i najambicioznija inicijativa Evropske komisije koja je usmerena direktno na aktivnu uključenost i trajno učešće nadležnih organa grada/opštine u borbi protiv globalnog zagrevanja.

Potpisivanjem Sporazuma gradonačelnici/gradonačelnice se obavezuju da će primeniti brojne mere energetske efikasnosti, koje će na kraju dovesti do smanjenja emisija CO₂ u njihovim gradovima/opštinama za više od 20% do 2020. godine, kako se traži Predlogom evropske politike za energetiku iz 2007. godine.

Do kraja februara 2015. godine Sporazum su potpisala 6.262 grada (broj stanovnika – 196.326.037), a interesovanje drugih gradova za pristupanje Sporazumu je izuzetno veliko. Zanimljivo je napomenuti da se ova inicijativa proširila van evropskih granica i raširila se na celi svet. Osim više od 6.100 evropskih gradova i opština, Sporazum su potpisali i gradonačelnici/gradonačelnice opština iz Argentine, Alžira, Tunisa, Novog Zelanda, Jermenije, palestinskih teritorija, Maroka itd. Što se tiče evropskih zemalja, najviše gradova članova je iz Italije (3.032) i Španije (1.465).

SLIKA 1: Svečano potpisivanje Sporazuma gradonačelnika 24. juna 2013. godine u velikoj sali Evropskog parlamenta u Briselu

KORISTI OD SPORAZUMA GRADONAČELNIKA ZA OPŠTINE U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE: ZAŠTO PRISTUPITI SG?

Generalno, postoji dosta koristi za zajednice koje pristupaju Sporazumu gradonačelnika i pripremaju Akcione planove za održivo korišćenje energije (SEAP).

Pristupanjem Sporazumu gradonačelnika, sa jedne strane, i izradom Akcionih planova za održivo korišćenje energije, sa druge strane, zajednice će zasnovati svoj energetskeki održiv razvoj na korišćenju obnovljive energije, merama energetske efikasnosti i zaštiti životne sredine.

Koristi za opštine koje se ostvaruju pristupanjem SG i izradom SEAP-a

- Na osnovu rezultata detaljne analize energije u različitim objektima u sektoru energetike u lokalnoj zajednici (domaćinstva, javni objekti, privredni objekti itd.), identifikovaće se konkretni energetskeki projekti čija realizacija će dati najbolje rezultate uz najmanja ulaganja i najkraći period otplate.
- Omogućavanje donošenja odluka o pokretanju i realizaciji pojedinačnih energetskekih projekata.
- Uspešno podnošenje zahteva za dostupna sredstva na nacionalnom nivou i na nivou EU – jedna od važnih komponenti SEAP-a je detaljan opis svih fondova kod kojih se svaki projekat može kandidovati (budžet zajednice bi trebalo da bude poslednja opcija ukoliko nema drugih dostupnih izvora finansijskih sredstava).
- Detaljan opis identifikovanih energetskekih projekata u lokalnoj zajednici (finansijski i vremenski okvir realizacije, nosioci, očekivana ušteta i odgovarajuće smanjenje emisije CO₂, mogući izvori finansiranja itd.) omogućava brzo donošenje ispravnih odluka, kao i pravovremenu izradu projektne dokumentacije za prijavljivanje na dostupne tendere za dobijanje finansijskih resursa.
- Kroz uspešno umrežavanje sa drugim zajednicama potpisnicama SG zajednica će biti upoznata sa pozitivnim iskustvima i najboljim praksama u Evropskoj uniji i biće stalno uključena u najsavremeniju tehnologiju i optimalna rešenja koja za cilj imaju razvoj energije.
- Kontinuirana uspešna realizacija projekata SEAP koristiće svim stanovnicima lokalne zajednice u vidu otvaranja radnih mesta, poboljšanja kvaliteta životne sredine i vazduha itd.

Može se zaključiti da će pristupanje Sporazumu gradonačelnika i izrada SEAP-a postaviti osnove za budući energetskeki održiv razvoj lokalne zajednice, na osnovu sistematskog planiranja energije, kontinuiranog korišćenja finansijskih resursa iz dostupnih fondova, korišćenja obnovljive energije, realizacije mera energetske efikasnosti i zaštite životne sredine i prirode.

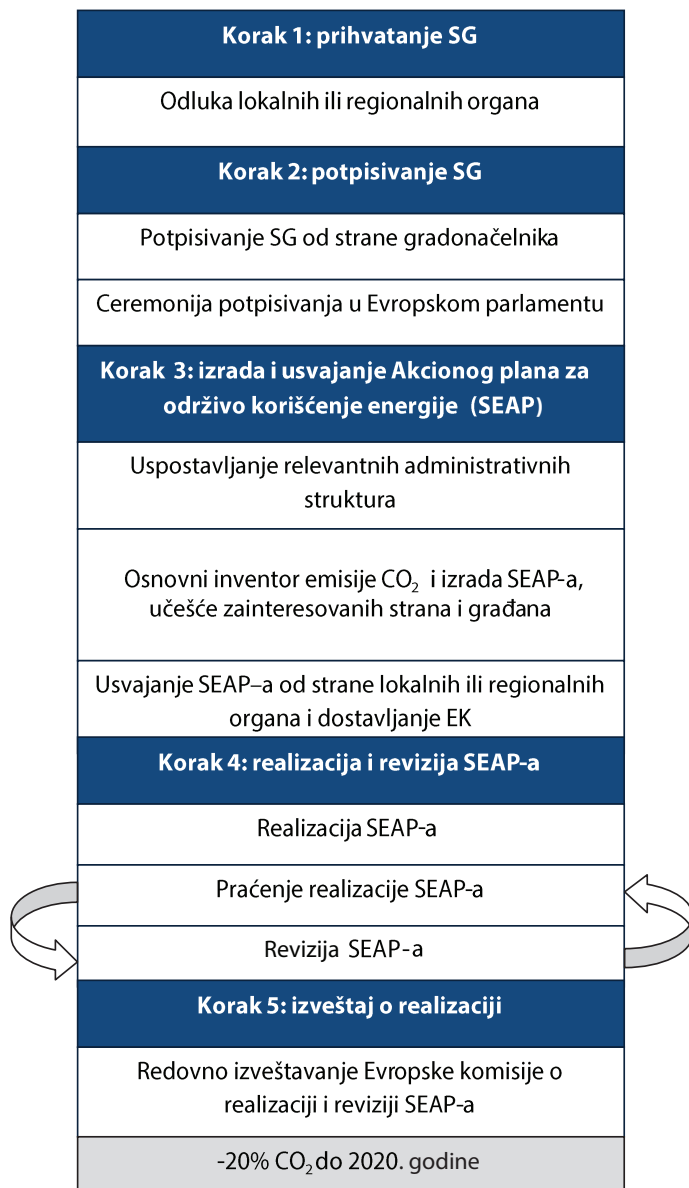
KAKO PRISTUPITI SPORAZUMU GRADONAČELNIKA?

Jednostavna procedura pristupanja Sporazumu gradonačelnika

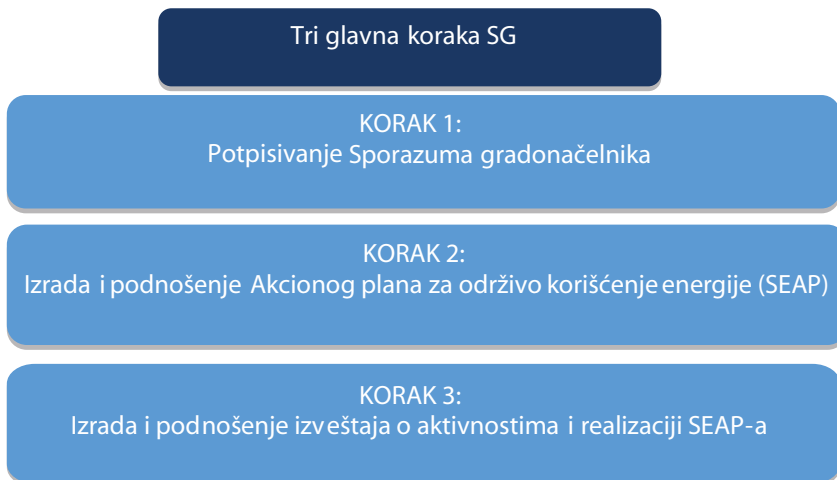
- Gradska/opštinska administracija podnosi predlog za pristupanje Sporazumu gradonačelnika skupštini grada/skupštini opštine ili odgovarajućem organu koji je nadležan za donošenje odluka, a koji čine izabrani predstavnici ili koji je formiran od izabranih predstavnika;
- U skladu sa Sporazumom koji je odobrila skupština grada/skupština opštine ili odgovarajući organ koji je odgovoran za donošenje odluka, a koji čine izabrani predstavnici ili koji je formiran od izabranih predstavnika, gradonačelnik/predsednik opštine potpisuje obrazac za pristupanje;
- Obrazac za pristupanje treba postaviti na zvaničnu internet stranicu Sporazuma gradonačelnika (www.eumayors), nakon čega se grad/opština unosi na javnu listu potpisnika Sporazuma gradonačelnika.

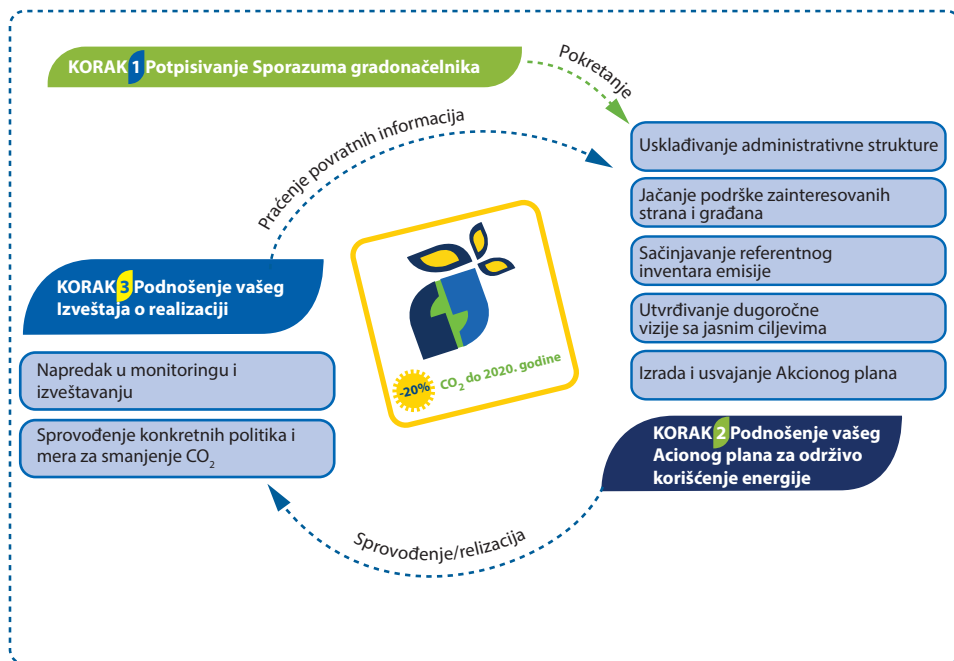
Šema realizacije Sporazuma gradonačelnika (SG)

SLIKA 2: Šema realizacije SG

SLIKA 3: Tri glavna koraka SG

SLIKA 4: Šema realizacije tri glavna koraka SG

KANCELARIJA ZA SPORAZUM GRADONAČELNIKA (KSG)

U cilju pružanja podrške potpisnicima Sporazuma, Evropska komisija je formirala Kancelariju za Sporazum gradonačelnika (KSG). Najznačajnije aktivnosti Kancelarije su usvajanje tehničkih smernica i pružanje pomoći u promovisanju određenog projekta grada/opštine, merenja ili programa energetske efikasnosti. Kancelarija takođe koordinira odnose sa drugim relevantnim zainteresovanim stranama, kao što su organizacije za podršku lokalnim upravama (asocijacije lokalnih samouprava) i lokalne ili regionalne agencije za energetiku.

Služba za pomoć Kancelarije Sporazuma gradonačelnika (KSG)

Jedna od veoma važnih aktivnosti Kancelarije je pružanje ekspertske pomoći u procesu pristupanja inicijativi Sporazuma gradonačelnika i davanje smernica u ispunjavanju obaveza definisanih Sporazumom.

Potpisnici mogu postaviti pitanja u vezi sa Sporazumom gradonačelnika na zvaničnoj internet stranici Sporazuma (http://www.eumayors.eu/about/contact_en.html) odabirom kategorije koja najbolje odlikava prirodu njihovih zahteva.

Korisne internet stranice Sporazuma gradonačelnika

Opšta pitanja o inicijativi Sporazuma gradonačelnika

http://www.eumayors.eu/about/general-inquiry-about-the-Covenant_en.html

Tehnička pitanja o izradi i realizaciji SEAP-a

http://www.eumayors.eu/about/technical-inquiry_en.html

Pitanja o događajima

http://www.eumayors.eu/about/inquiry-about-events_en.html

Pitanja o oglašavanju u medijima

http://www.eumayors.eu/about/press-inquiry_en.html

Zainteresovani za pristupanje Sporazumu gradonačelnika

http://www.eumayors.eu/about/interested-to-join-the-covenant-of-mayors_en.html

Zainteresovani za poziciju koordinatora ili pristalice Sporazuma gradonačelnika

http://www.eumayors.eu/about/interested-to-become-a-covenant-coordinator-supporter_en.html

Kancelarija Sporazuma gradonačelnika je u saradnji sa Zajedničkim istraživačkim centrom Evropske komisije pripremila niz materijala i priručnika kako bi pomogla u ispunjavanju zadataka iz Sporazuma gradonačelnika:

- Priručnik *Kako uraditi Akcioni plan za održivo korišćenje energije* nalazi se na internet stranici http://www.eumayors.eu/support/library_en.html od oktobra 2009. godine. Ovaj priručnik pruža praktične smernice i korisne predloge metodologija, instrumenata i alati za izradu Akcionog plana i Referentnog inventara emisije.
- *Smernice za izveštavanje o Akcionom planu za održivo korišćenje energije i monitoringu* nalaze se na internet stranici http://www.eumayors.eu/support/library_en.html od jula 2014. godine.
- Brošura o Akcionom planu i Referentnom inventaru emisije takođe se nalazi na internet stranici Sporazuma gradonačelnika: http://www.eumayors.eu/support/library_en.html. Na osnovu praktičnih iskustava, brošura daje predloge u vezi sa postepenim ispunjavanjem obaveza iz Sporazuma gradonačelnika.
- Grupa često postavljanih pitanja (FAQ), http://www.eumayors.eu/support/faq_en.html, redovno se ažurira i donosi pitanja u vezi sa inicijativom Sporazuma i zahtevima.
- Ugao za potpisnike Sporazuma je ograničeni prostor na internet stranici Sporazuma gradonačelnika <http://members.eumayors.eu/>, koja nudi mogućnost razmene informacija sa svim potpisnicima Sporazuma i za veću izloženost nekih potpisnika Sporazuma kroz posebne linkove. Najbolji projekti su navedeni na internet stranici u cilju pružanja uvida u najbolje strategije, aktivnosti i rezultate.
- Privatni profil grada omogućava unošenje i ažuriranje osnovnih informacija i ključnih podataka o gradu/opštini (datum pristupanja, kontakt podaci, logo, link za internet stranicu itd.).
- Obrasci za SEAP i monitoring u formi predložene strukture koja definiše dugoročnu viziju energetskog razvoja grada predstavljaju izveštaje o rezultatima inventara emisije i ključne elemente SEAP-a. Zajedno sa jasnim smernicama za popunjavanje, daju praktične smernice i jasne preporuke o tome kako uraditi i pratiti SEAP i kako sprovesti mere. Obrasci za SEAP i monitoring (PDF format), kao i radna verzija (u Excel formatu), nalaze se na http://www.eumayors.eu/support/library_en.html.

Kancelarija Sporazuma gradonačelnika organizuje tematske radionice i druge događaje u cilju pružanja dodatnih informacija i podrške potpisnicima i organizacijama koje pružaju podršku lokalnim samoupravama u ispunjavanju obaveza.

Služba za medije Kancelarije Sporazuma gradonačelnika

Kancelarija Sporazuma gradonačelnika takođe pruža podršku u promovisanju lokalnih aktivnosti na nivou Evrope na jedan od sljedećih načina:

- Trenutni događaji na nivou pojedinačnih lokalnih samouprava, ili na nivou Evrope, objavljuju se na internet stranici Sporazuma gradonačelnika (tematske radionice, godišnja ceremonija Sporazuma gradonačelnika i drugi događaji).
- Izrada zajedničkih promotivnih materijala koji se mogu preuzeti sa internet stranice Sporazuma gradonačelnika (brošure, bilteni itd.).
- Pružanje smernica i najboljih praksi u vezi sa organizacijom lokalnih energetske dana (u saradnji sa Evropskom kampanjom za održivu energiju).

INICIJATIVA SPORAZUMA GRADONAČELNIKA U 2015. GODINI – USPEŠNA PRIČA

NAJBOLJI POKAZATELJI ZNAČAJA SG

Broj potpisnika SG – 6.262

Broj dostavljenih SEAP – 4.471

Broj koordinatora Sporazuma – 166

Broj pristalica Sporazuma – 99

SLIKA 5: Pokazatelji značaja SG

Sporazum gradonačelnika je inicijativa koja se stalno unapređuje, konstantno usklađujući svoje metode i procese na osnovu mišljenja koje daje njegova sve veća zajednica. U proteklih nekoliko godina, Kancelarija za Sporazum gradonačelnika i Zajednički istraživački centar su naročito aktivni u oblasti revidiranja i unapređenja postojećih procedura u cilju boljeg predstavljanja potreba potpisnika.

Uspeh bez presedana

6.200 potpisnika

53 države

196 miliona građana

4.500 akcionih planova održive energije

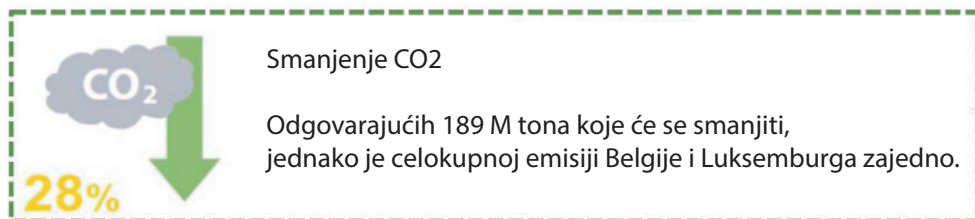
300 izveštaja o monitoringu

Odluke Kancelarije za Sporazum gradonačelnika za 2015. godinu

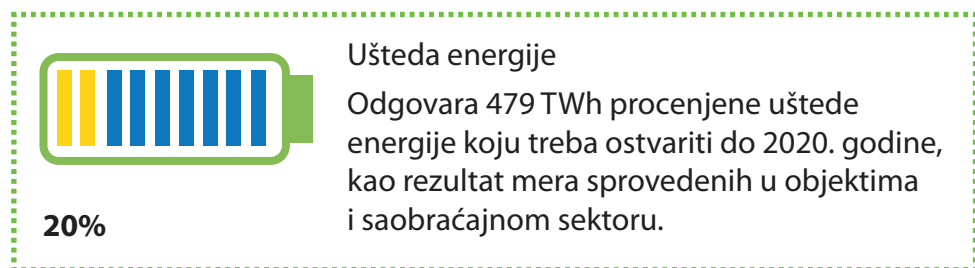
- Predstavljanje pokazatelja učinka;
- Unapređenje on-lajn platforme i pojednostavljivanje administrativnih procedura;
- Obezbeđivanje transparentnog procesa;
- Pojednostavljivanje on-lajn izveštavanja;
- Obezbeđivanje bržeg davanja mišljenja – on-lajn, na vreme;
- Olakšavanje praćenja napretka;
- Pružanje smernica specifičnih za pojedinačnu zemlju.

Postojeća internet stranica „Sporazum u brojkama“ upotpunjena je sledećim brojkama i pokazateljima učinka (npr. cilj prosečnog smanjenja CO₂; očekivana ušteda energije i smanjenje emisije CO₂ do 2020. godine u ključnom sektoru) kako bi se pružio uvid u uticaj Sporazuma u celini.

Extranet Sporazuma će se i dalje unapređivati sa više automatizovanih elemenata. Na primer, produženje roka za dostavljanje SEAP-a sada se može tražiti putem posebnog obrasca koji se nalazi u profilima gradova/opština potpisnika i koordinatora. Redefinisana su i pravila za odobravanje takvih produženja.

Informacije o tome da li potpisnice poštuju svoje obaveze javno su dostupne u njihovim pojedinačnim profilima i na extranetu Sporazuma. Dodat je novi status koji označava potpisnice koje kasne u procesu i, prema tome, privremeno su „na čekanju“.

Kancelarija za Sporazum gradonačelnika stalno nastoji da unapredi i poboljša ergonomiju extraneta, da olakša proces dostavljanja SEAP-a i svede prepreke/teškoće potpisnika na najmanju meru.

18%

Lokalna proizvodnja energije

Odgovara 133 TWh lokalno proizvedene energije, uglavnom iz CHP, PV i energije vetra. To će doprineti da se iz lokalne proizvodnje energije zadovolji 18% budućih potreba potpisnika za energijom.

Kancelarija za Sporazum gradonačelnika i Zajednički istraživački centar razvili su proces izveštavanja za potrebe praćenja realizacije SEAP-a. Ovaj postupak je potpomognut on-lajn modelom (koji je sličan modelu koji se koristi kao deo procesa dostavljanja SEAP-a) i prati ga sveobuhvatan dokument sa uputstvima pod nazivom **Smernice za izveštavanje o održivom Akcionom planu i monitoringu (u daljem tekstu: Smernice)**. Odabrana grupa praktičara (sačinjena od eksperata/ekspertkinja za energetiku koji/koje su aktivni/aktivne kao potpisnici/potpisnice Sporazuma, koordinatori/koordinatorke ili pristalice) pozvana je da učestvuje u procesu izrade i da obezbedi da novi model daje bolji odgovor na potrebe gradova potpisnika. Model za monitoring i uputstva su objavljeni 4. jula 2014. godine.

Kancelarija se već povezala sa grupom nacionalnih eksperata u cilju dalje decentralizacije rada službe za pomoć i obezbeđivanja veće doslednosti sa nacionalnim i regionalnim procesima. Zahvaljujući njihovom učešću, objavljene su posebne brošure za Austriju, Mađarsku, Republiku Češku, Slovačku i Poljsku (na engleskom jeziku i jeziku države) kako bi se pružio dublji uvid u nacionalni kontekst/politike energetike i bolje promovisali uspešni primeri, kao i prateći metodološki instrumenti i finansijski resursi dostupni u svakoj zemlji.

Danas

Emisija u gradovima potpisnicima je ekv. 5,4 tona CO₂ po glavi stanovnika.

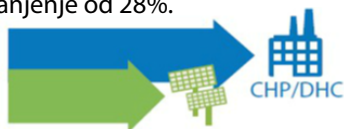

Više od polovine utrošene energije otpada na zgrade, a gotovo jedna trećina na saobraćaj.

188

Smanjenje ekvivalentnih 188 metričkih tona, što znači da je cilj smanjenje od 28%.

133

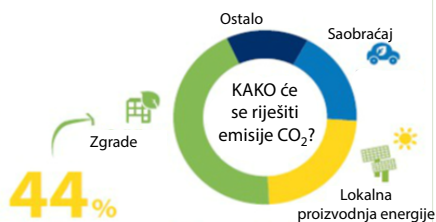
Lokalno treba proizvesti 133 TWh, što će doprinijeti da se iz lokalne proizvodnje zadovolji 18% buduće potrebe za energijom.

Do 2020. godine

20%

20% ukupne potrošnje energije treba pokriti iz lokalno proizvedene energije.

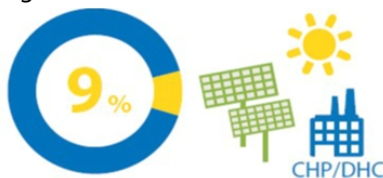
44%

44% ukupnog smanjenja CO₂ će prosteći iz aktivnosti u zgradama.

19

Potrošnja finalne energije u gradovima potpisnicima iznosi 19 MWh po glavi stanovnika.

9% ukupne potrošnje energije se pokriva lokalno proizvedenom energijom.

AKCIONI PLAN ZA ODRŽIVO KORIŠĆENJE ENERGIJE GRADA/OPŠTINE (SEAP)

Šta je Akcioni plan za održivo korišćenje energije (SEAP) grada/opštine?

Akcioni plan za održivo korišćenje energije (SEAP) je najznačajniji dokument koji, na osnovu prikupljenih podataka o trenutnom stanju, identifikuje i pruža precizne i jasne smernice za realizaciju projekata i sprovođenje mera energetske efikasnosti i korišćenje obnovljivih izvora energije na nivou grada, što dovodi do smanjenja emisije CO₂ za više od 20% do 2020. godine.

Potpisivanjem Sporazuma, gradonačelnici/gradonačelnice se obavezuju da izrade Akcioni plan za održivo korišćenje energije, koji se mora dostaviti Evropskoj komisiji u roku od godinu dana.

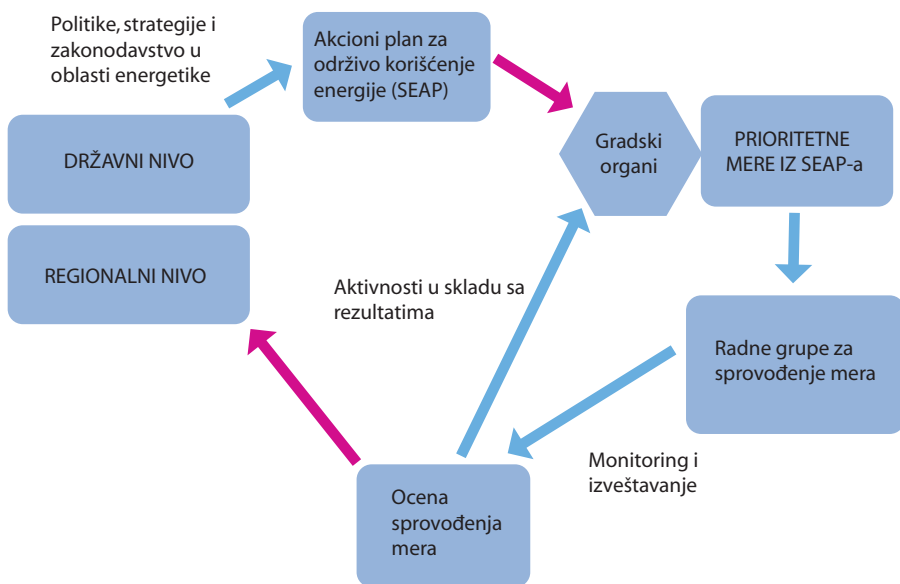
Ključni ciljevi izrade i realizacije SEAP

- Smanjenje emisije CO₂ u sektoru građevinarstva, saobraćaja i javne rasvete kroz sprovođenje mera energetske efikasnosti, kroz korišćenje obnovljivih izvora energije, upravljanje potrošnjom, edukaciju itd.
- Maksimalan doprinos bezbednosti i raznolikosti gradskog snabdevanja energijom.
- Smanjenje potrošnje energije u sektoru građevinarstva, saobraćaja i javne rasvete.
- Povećanje udela energije dobijene iz obnovljivih izvora.
- Omogućavanje transformacije urbanih područja u ekološki održiva područja.

SEAP se fokusira na dugoročnu transformaciju energetske sistema u gradovima/opštinama i pruža merljive ciljeve za smanjenje potrošnje energije i povezane emisije CO₂.

Obaveze iz SEAP-a važe za celo područje grada/opštine, uključujući javni i privatni sektor. SEAP definiše mere i aktivnosti u sektoru građevinarstva, saobraćaja i javne rasvete (sektor industrije je izoban). Svi segmenti SEAP-a treba da budu u skladu sa institucionalnim i zakonskim okvirom na nivou EU, nacionalnom i lokalnom nivou i da obuhvata period do 2020. godine.

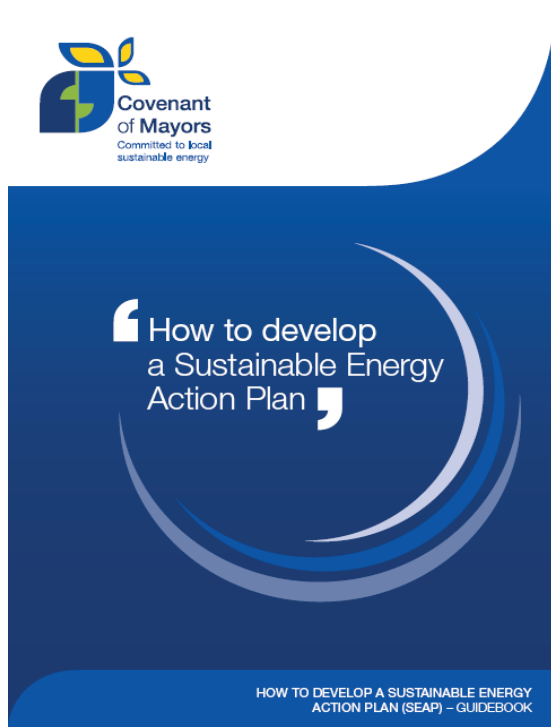
Tokom realizacije SEAP-a gradovi treba da dostave Evropskoj komisiji izveštaje o realizaciji i napretku u ostvarivanju predviđenih ciljeva. U tu svrhu je urađen poseban model izveštaja.

SLIKA 6: Šema realizacije SEAP

Kako uraditi Akcioni plan za održivo korišćenje energije (SEAP) opštine?

Evropska komisija je uradila Priručnik **Kako uraditi Akcioni plan za održivo korišćenje energije** kako bi pomogla gradskoj/opštinskoj administraciji u njegovoj izradi i realizaciji, kao i da bi uporedila rezultate ostvarene u raznim gradovima/opštinama potpisnicima Sporazuma gradonačelnika.

SLIKA 7: Priručnik EK za izradu SEAP

5 najznačajnijih aktivnosti u izradi SEAP-a u skladu sa metodologijom EK

1. Uspostavljanje gradske/opštinske strukture za izradu SEAP-a;
2. *Određivanje referentne godine* – Predlog Evropske komisije je da treba odrediti 1990. godinu za referentnu godinu, ako grad ima dovoljno podataka o potrošnji energije i povezanim emisijama. U slučaju da grad nema potrebne podatke za 1990. godinu, preporuka je da se odabere najranija referentna godina za koju postoje neophodni podaci;
3. Analiza potrošnje energije u sektoru građevinarstva, saobraćaja i javne rasvete;
4. Izrada referentnog inventara emisije CO₂;
5. Utvrđivanje mera energetske efikasnosti za smanjenje emisije CO₂ do 2020. godine za više od 20%.

Sektori i podsektori analizirane potrošnje energije u opštini

ZGRADE	SAOBRAĆAJ	JAVNA RASVETA
Zgrade u vlasništvu grada/opštine	Vozila u vlasništvu grada	Mreža električne javne rasvete
Privredni i uslužni objekti	Javni prevoz na području grada	Mreža gasne javne rasvete
Stambeni objekti – domaćinstva	Privatna i komercijalna vozila	

Prikupljanje podataka za sektor građevinarstva

- Broj i karakteristike objekata
- Potrošnja energije
- Potrošnja toplotne energije iz centralnog sistema grejanja
- Potrošnja toplotne energije iz posebnog daljinskog grejanja
- Potrošnja ostalih energenata za grejanje (gas, lož-ulje, ogrevno drvo itd.)

Potrebni podaci za analiziranje potrošnje energije u sektoru saobraćaja

- Struktura voznog parka u vlasništvu grada prema gorivu koje koristi
  - Struktura i karakteristike javnog saobraćaja u gradu
  - Broj i struktura registrovanih privatnih i kombinovanih vozila
  - Potrošnja različitih vrsta goriva voznog parka u vlasništvu grada
  - Distribucija i potrošnja raznih vrsta goriva za autobuski prevoz u gradu
- Pređena kilometraža i odgovarajuća potrošnja raznih vrsta goriva su procenjeni na osnovu broja i strukture registrovanih privatnih i kombinovanih vozila.

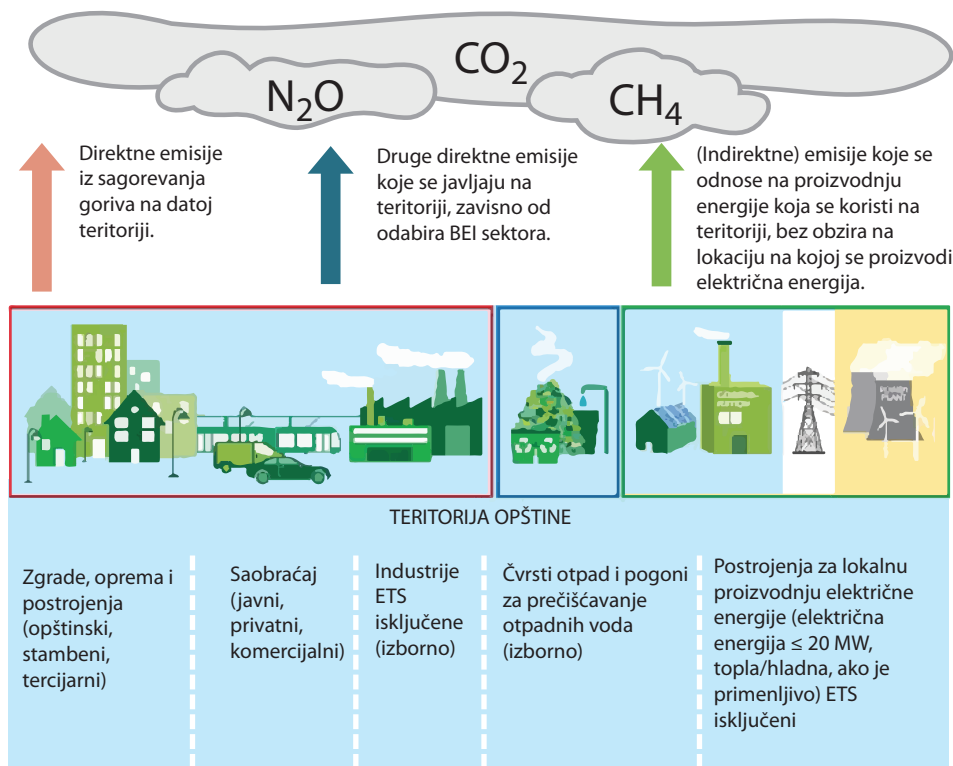
Potrebni podaci za analizu potrošnje energije za javnu rasvetu

- Struktura i karakteristike mreže javne rasvete (broj svetiljki, vrsta i karakteristike, udaljenost između stubova rasvete itd.)
- Potrošnja električne energije
- Potrošnja gasa kroz gasne svetiljke

Što se tiče uspešne analize potrošnje energije u raznim sektorima i podsektorima, preduslov su kvalitetni podaci, a njeni rezultati predstavljaju ulazne podatke za izradu Referentnog inventara emisije CO₂ (BEI).

Sistematsko prikupljanje i obrada prikupljenih podataka je jedna od najvažnijih aktivnosti u izradi SEAP-a.

Sledeća značajna aktivnosti u izradi SEAP-a je izrada Referentnog inventara emisije CO₂ u skladu sa protokolom IPCC. Protokol IPCC za utvrđivanje emisije zagađujućih materija u atmosferu je zvanični protokol Međuvladinog panela o klimatskim promenama (IPCC), kao izvršnog tela Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UNEP) i Svetske meteorološke organizacije (SMO) u sprovođenju Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (UNFCCC).

SLIKA 8: Referentni inventar emisije CO₂ (BEI)

Mere energetske efikasnosti i obnovljivi izvori energije su identifikovani na osnovu rezultata analize energije i Referentnog inventara emisije CO₂ sa ciljem smanjivanja emisije CO₂ u građevinskom sektoru, sektoru saobraćaja i javne rasvete za više od 20% do 2020. godine.

Mere energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u građevinskom sektoru

- Edukacija i promena ponašanja zaposlenih/korisnika objekata
- Zamena uređaja za rasvetu
- Toplotna izolacija spoljašnjeg omotača i krova
- Ugradnja toplotnih pumpi
- Ugradnja fotonaponskih sistema
- Zamena bojlera na lož-ulje bojlerima na pelete/prirodni gas
- Ugradnja termostatičkih ventila
- Ugradnja solarnih sistema za zagrevanje vode u domaćinstvima
- Uvođenje subvencija za sprovođenje mera energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije u stambenom i komercijalno-uslužnom podsektoru

Mere energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u sektoru saobraćaja

- Uvođenje zelenog kriterijuma za javnu nabavku svih vozila u vlasništvu grada
- Uvođenje zelenog kriterijuma za javnu nabavku vozila za javni saobraćaj
- Mere i aktivnosti koje se odnose na promociju, informisanje i edukaciju
- Uvođenje sistematskog upravljanja energijom u vozilima (optimizacija trasa i vremena vožnje, korišćenje GPS itd.)
- Sistem zajedničkog korišćenja vozila

Mere energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u sektoru javne rasvete

- Zamena postojećih uređaja za rasvetu energetski efikasnim i ekološki prihvatljivim uređajima za rasvetu
- Uspostavljanje jedinstvenog registra javne rasvete na GIS platformi
- Upravljanje uređajima za rasvetu ugradnjom savremenih elektronskih prigušnica

Prihvatanje i realizacija Akcionog plana za održivo korišćenje energije

Prihvatanje Akcionog plana za održivo korišćenje energije kao zvaničnog, sprovodljivog dokumenta predstavlja ključni elemenat za njegovu realizaciju i, na kraju, za ostvarenje cilja smanjenja emisije CO₂ do 2020. godine. Iz tog razloga je važno da rukovodioci gradske uprave od samog početka aktivno učestvuju u procesu izrade, realizacije i monitoringa SEAP-a u cilju izrade kompetentnog i primenljivog dokumenta.

Nakon usvajanje SEAP-a od strane skupštine grada/opštine ili od strane odgovarajućeg organa kojie je nadležan za donošenje odluka, a koji čine izabrani predstavnici/predstavnice ili koje je formiran od izabranih predstavnika/predstavnica, Kancelarija za Sporazum

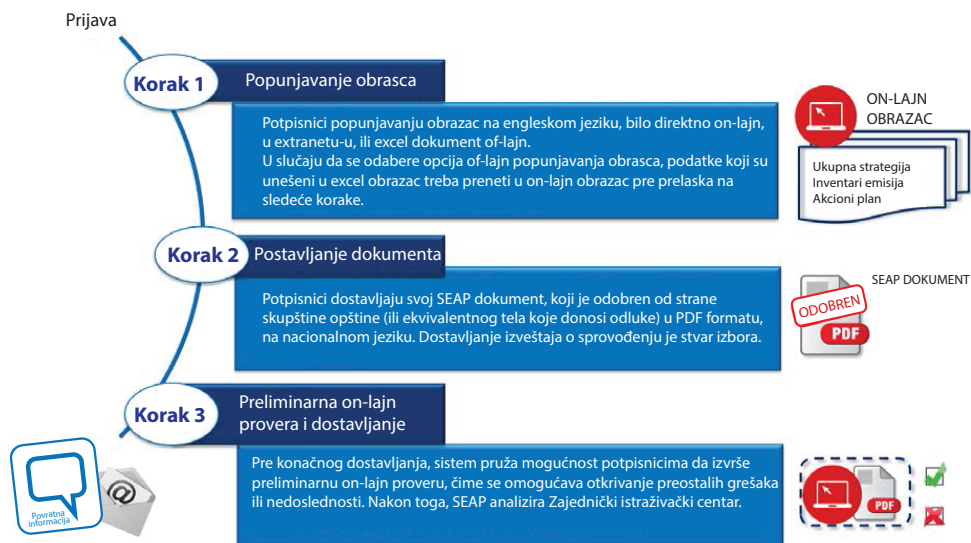
gradonačelnika se obaveštava o tome. Na osnovu ove informacije, Kancelarija za Sporazum gradonačelnika omogućava pristup informacionom sistemu za unos podataka pomoću jedinstvenog korisničkog naloga i lozinke. S obzirom na to da je SEAP sveobuhvatni dokument čija evaluacija zahteva dosta vremena, nije potrebno da se u celosti dostavlja Kancelariji za Sporazum gradonačelnika. Neophodno je ispuniti obrazac SEAP-a koji će Evropska komisija oceniti i poslati odgovornom licu iz grada/opštine zvanično mišljenje i moguće sugestije za poboljšanje SEAP-a.

Sprovođenje mera energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, koje će obezbediti ostvarivanje cilja smanjenja emisije CO₂ za više od 20% do 2020. godine, najsloženija je faza procesa izrade, realizacije i monitoringa SEAP-a, koja zahteva organizacionu strukturu, dosta vremena, kao i određena finansijska sredstva.

Monitoring i izveštavanje o realizaciji SEAP-a

Faza realizacije, monitoringa i kontrole SEAP-a treba da se sprovede istovremeno na nekoliko nivoa:

- praćenje dinamike sprovođenja konkretnih mera energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- praćenje učinka mera i projekata SEAP-a;
- praćenje i kontrola ciljeva uštede energije za svaku meru iz SEAP-a;
- praćenje i kontrola smanjenja emisije CO₂ koja je ostvarena kroz svaku meru iz SEAP-a.

SLIKA 9: Prikaz procesa izveštavanja o SEAP u skladu sa Smernicama za izeštavanje o Akcionom planu za održivu energiju i monitoring

TABELA 1: Sadržaj modela za SEAP i monitoring

PROCES IZVEŠTAVANJA: sadržaj modela za SEAP i monitoring		
	SEAP	Monitoring
Deo I: Ukupna strategija	Posvećen je cilju smanjenja ukupne emisije CO ₂ , viziji, raspoređivanju službenika i finansijskih kapaciteta i drugim organizacionim aspektima.	Posvećen je svakoj izmeni ukupne strategije, kao i ažuriranim podacima o raspoređivanju službenika i finansijskih kapaciteta.
Deo II: Inventari emisije	Posvećen je količini krajnje potrošnje energije i povezanoj emisiji CO ₂ po nosiocu energije i po sektoru u referentnoj godini.	Posvećen je količini krajnje potrošene energije i povezane emisije CO ₂ po nosiocu energije i po sektoru u godini monitoringa – glavni cilj je praćenje razvoja emisije CO ₂ tokom vremena.
Deo III: Akcioni plan za održivo korišćenje energije	Posvećen je listi ključnih aktivnosti za sprovođenje ukupne strategije, zajedno sa vremenskim okvirima, dodeljenim odgovornostima i opredeljenim budžetom.	Posvećen je praćenju statusa realizacije ključnih aktivnosti.

U skladu sa Smernicama, model monitoringa treba dostavljati na engleskom jeziku svake dve godine nakon datuma dostavljanja SEAP-a. Druga opcija je da grad može odlučiti da postavi izveštaj o realizaciji na internet stranicu. Imajući u vidu da izveštavanje svake dve godine može izvršiti preveliki pritisak na ljudske ili finansijske resurse, grad može odlučiti da uradi inventar emisije svake četiri godine, umesto svake dve godine. Dakle, grad bi usvojio pristup izveštavanja o aktivnostima svake dve godine, tj. dostavio obrazac za monitoring koji ne sadrži inventar emisije (Deo II) i fokusiran je na status realizacije aktivnosti grada (Deo III). Međutim, svake četiri godine grad mora izvršiti kompletno izveštavanje, tj. dostaviti obrazac za monitoring koji uključuje sva tri dela u skladu sa niže navedenom tabelom.

TABELA 2: Dva pristupa izveštavanju o praćenju realizacije SEAP

Opis dva pristupa izveštavanju o praćenju realizacije SEAP			
Pristup	Kada?	Deo	Šta?
Izveštavanje o aktivnosti	Najmanje svake dve godine	Deo I: Ukupna strategija	Jasno definiše svaku promenu u ukupnoj strategiji i daje ažurirane podatke o raspodeli službenika i finansijskih kapaciteta.
		Deo III: Akcioni plan za održivo korišćenje energije	Navodi status realizacije vaših aktivnosti i njihov efekat.
Puno izveštavanje	Najmanje svake četiri godine	Deo I: Ukupna strategija	Jasno definiše svaku promenu u ukupnoj strategiji i daje ažurirane podatke o raspodeli službenika i finansijskih kapaciteta.
		Deo II: Inventari emisije	Omogućava praćenje inventara emisija.
		Deo III: Akcioni plan za održivo korišćenje energije	Navodi status realizacije vaših aktivnosti i njihov efekat.

ORGANIZACIONA STRUKTURA SPORAZUMA GRADONAČELNIKA U GRADU/OPŠTINI

Najznačajniji preduslov za uspešno sprovođenje procesa izrade, realizacije i praćenja SEAP-a (u daljem tekstu: proces) je razvoj efikasne organizacione strukture u kojoj će od samog početka biti poznato ko, šta, kako i u kojem vremenskom roku treba da uradi. Izuzetno je važno da se na samom početku formiraju radna i savetodavna tela i da se jasno definišu zadaci.

Prvi korak u razvoju organizacione strukture je imenovanje koordinatora. Koordinator procesa je ključna osoba u procesu, koja od samog početka donosi sve važne odluke i na čiji predlog se osnivaju sva radna i savetodavna tela koja su neophodna za realizaciju prethodno opisanih osnovnih koraka u procesu.

Savetodavna i radna tela koja treba imenovati u odnosu na korake u sprovođenju procesa su:

- Savet za energetiku,
- Radna grupa za realizaciju SEAP-a.

Savet za energetiku je savetodavno telo koje se mora formirati u fazi pokretanja procesa. U cilju uspešne komunikacije i praćenja procesa, predlog je da koordinador procesa takođe ima ulogu predsednika Saveta za energetiku.

Savet za energetiku treba da čine predstavnici opštinske administracije, asocijacije lokalnih samouprava, najznačajnijih zainteresovanih strana u procesu i istaknuti eksperti za energetiku sa velikim iskustvom u oblasti planiranja energije, građevinarstva, prostornog planiranja i saobraćajne i komunalne infrastrukture.

Učešće mnogih interesnih grupa – zainteresovanih strana – od izuzetnog je značaja, a to zahteva efikasnu strategiju komunikacije. Neophodno je da se identifikuju sve zainteresovane strane čiji su interesi na bilo koji način povezani sa SEAP-om, čije aktivnosti na bilo koji način utiču na SEAP-u i čije je vlasništvo, pristup informacijama, resursima, ekspertizi itd. potrebno za uspešan razvoj i realizaciju SEAP-a.

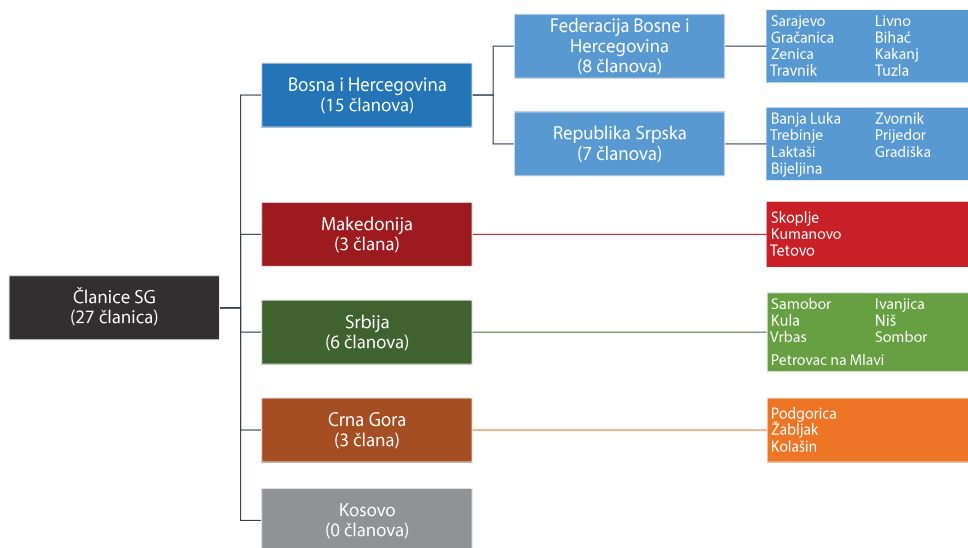
Ključne zainteresovane strane za uspešnu realizaciju SEAP

- Kancelarije/odeljenja grada/opštine
- Lokalne samouprave (lokalni odbori)
- Zanatlije/privredne i zanatske komore
- Preduzetnici/privredna komora/unija poslodavaca
- Agencije za energetiku
- Asocijacije lokalnih samouprava
- Obrazovne i naučne institucije
- Industrijski sektor
- NVO i udruženja potrošača

Iako je Evropska komisija dala približne smernice u vezi sa napretkom realizacije, na gradskoj/opštinskoj upravi je da se u najvećoj mogućoj meri prilagodi konkretnoj situaciji u gradu/opštini, u skladu sa lokalnim specifičnostima.

ULOGA ASOCIJACIJE LOKALNIH SAMOUPRAVA U SPORAZUMU GRADONAČELNIKA

Status SG u zemljama Jugoistočne Evrope

SLIKA 10: Članovi SG u zemljama Jugoistočne Evrope

Opšta uloga Asocijacije lokalnih samouprava u Sporazumu gradonačelnika je pružanje podrške opštinama u vezi sa:

- pristupanjem Sporazumu gradonačelnika;
- nalaženjem visokokvalitetnih autora SEAP ili pružanjem podrške opštinama da samostalno urade SEAP;
- uspostavljanjem organizacione strukture Sporazuma gradonačelnika u gradu/opštini;
- izgradnjom energetske efikasne opštine;
- sprovođenjem mera energetske efikasnosti, projekata i programa u javnim objektima koji su u vlasništvu opštine ili ih je opština uzela u zakup;
- sprovođenjem mera energetske efikasnosti, projekata i programa koji za cilj imaju povećanje energetske i ekološke efikasnosti u sektoru javnog saobraćaja u gradu;
- sprovođenjem mera energetske efikasnosti, projekata i programa u sektoru javne rasvete u gradu;
- planiranjem razvoja gradova na načelu energetske-ekološke održivosti;
- sprovođenjem kontinuiranih aktivnosti i kampanja u cilju podizanja svesti građana o neophodnosti uštede energije na svim poljima života i rada;

- pružanjem podrške programima i inicijativama raznih fizičkih i pravnih lica koji za cilj imaju korišćenje izvora obnovljive energije i sprovođenje mera energetske efikasnosti;
- promovisanjem lokalne proizvodnje energije iz obnovljivih izvora energije i kogeneracije.

Dalje, veoma važna uloga asocijacije lokalnih samouprava je pružanje podrške opštinama u ispunjavanju konkretnih obaveza potpisnika Sporazuma gradonačelnika:

- izrada Referentnog inventara emisije kao osnove za izradu Akcionog plana za održivo korišćenje energije;
- izrada i realizacija SEAP-a;
- kontrola i praćenje realizacije SEAP-a;
- dostavljanje izveštaja o realizaciji SEAP-a Evropskoj komisiji svake dve godine;
- usklađivanje strukture gradske uprave u cilju obezbeđivanja neophodnog ekspertskog potencijala za realizaciju SEAP-a;
- redovno informisanje lokalnih medija o rezultatima realizacije SEAP-a;
- informisanje građana o mogućnostima i prednostima delotvornog korišćenja energije;
- organizovanje energetske dana i dana Sporazuma gradonačelnika u saradnji sa Evropskom komisijom i zainteresovanim stranama;
- učešće i doprinos konferencijama na temu Sporazuma gradonačelnika i drugim događajima;
- razmena iskustava i znanja sa drugim gradovima i opštinama.

Asocijacija lokalnih samouprava kao pristalica Sporazuma gradonačelnika

Strukture za podršku Sporazuma gradonačelnika su organizacije koje pružaju osnovnu podršku potpisnicima Sporazuma gradonačelnika i ključni su saveznici Kancelarije za Sporazum gradonačelnika. Oni predstavljaju značajnu sponu sa lokalnim i regionalnim upravama i obezbeđuju dostupnost ove inicijative malim lokalnim upravama. Zvanična procedura da biste postali struktura za podršku Sporazumu gradonačelnika je veoma jednostavna – samo pošaljite zahtev Kancelariji za Sporazum gradonačelnika sa opisom posla i vrlo brzo ćete dobiti pozitivan odgovor.

Vrste struktura koje podržavaju SG

- Tela javne uprave – nacionalni i regionalni javni organi, okruzi, regioni, aglomeracije, mentorski gradovi koji nude mogućnost pružanja strateškog liderstva, finansijske i tehničke podrške gradovima koji imaju političku volju da potpišu Sporazum, ali nemaju veštine i/ili sredstva za pripremu i razvoj Akcionog plana za održivo korišćenje energije.
- Mreže lokalnih i regionalnih organa koje su posvećene ostvarivanju uticaja na realizaciju Sporazuma kroz promociju inicijativa, međusobno povezivanje i razmenu korisnih iskustava između članova, kao i utvrđivanju zajedničkih interesa u relevantnim grupama i organizacijama.

Pristalice Sporazuma gradonačelnika u zemljama Jugoistočne Evrope:

- Savez općina i gradova Federacije Bosne i Hercegovine;
- Savez opština i gradova Republike Srpske;
- Asocijacija jedinica lokalne samouprave Republike Makedonije – ZELS;
- Mreža asocijacija i lokalnih vlasti Jugoistočne Evrope – NALAS;
- Stalna konferencija gradova i opština – nacionalna asocijacija lokalnih vlasti u Srbiji.

Asocijacije lokalnih samouprava kao pristalice Sporazuma gradonačelnika, koje imaju ekspertsko znanje o regulatornom, zakonskom i finansijskom okviru u kojem opštine rade, idealno su postavljene za pružanje namenskih saveta potpisnicima i za identifikovanje sinergija sa postojećim inicijativama. Oni su takođe presudni partneri Kancelarije za Sporazum gradonačelnika, naročito imajući u vidu njihovu sposobnost da prilagode ciljeve i poruke Sporazuma na način koji odgovara realnom stanju na terenu.

Preporuka je da sve asocijacije lokalnih samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope postanu pristalice Sporazuma gradonačelnika jer će im taj status dati mogućnosti da na najefikasniji način pruže podršku svojim opštinama u njihovom energetski održivom razvoju.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

502.171:620.9(4-12)
620.9(4-12)

КОЛЕГА, Весна, 1966-

Energetska efikasnost u asocijacijama lokalnih
samouprava - EeMA : mapa
puta za oblast održivog korišćenja energije za
asocijacijelokalnih

samouprava u zemljama Jugoistočne Evrope. Deo 2 /
Kolega Vesna. -

Beograd : Stalna konferencija gradova i opština - Savez
gradova i opština
Srbije, 2015 (Beograd : Dosije studio). - 32 str. : graf. prikazi,
tabele;
24 cm

Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-88459-53-2

a) Енергетски извори - Одрживи развој - Југоисточна
Европа b) Енергетска
ефикасност - Југоисточна Европа
COBISS.SR-ID 220138508

